

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ Α΄.

31 ΙΟΥΛΙΟΥ 1879

ΤΕΥΧΟΣ Γ΄.

ΑΙ ΠΙΕΝΤΕ ΑΓΩΓΑΙ.

ΛΟΓΟΣ

Ἀπαγγελλεῖς ὑπὸ Ἐρνέστου Λεγουδὲ μέλους τῆς γαλλικῆς Ἀκαδημίας
κατὰ τὴν διανομὴν τῶν βραβείων ἐν τῇ σχολῇ Monge, διευθυνομένη
ὑπὸ τοῦ κ. Γοδάρτου (Godart).

Κυρίαὶ καὶ κύριοι! Πᾶσα πρόοδος ἔχει τοὺς ἀντιπάλους τῆς, πᾶσα ἐπι-
τυχία τοὺς ἐχθρούς τῆς. Πῶς δύναται τις ν' ἀποκρούσῃ τούτους; Διὰ
νέων προόδων, νέων ἐπιτυχιῶν. Ἡ σχολὴ Monge πρόκοψεν ἐπὶ τοσοῦ-
τον, ὥστε δὲν ἔπρεπε νὰ προσβάλληται. Ἄς ἴδωμεν ὅμως ὁποίας κατ' αὐ-
τῆς ἐπιρρίπτουσι μομφάς, καὶ ἔπειτα ἅς ἐξετάσωμεν, ὁποῖα βήματα πρὸς
τὰ πρόσω πρέπει ἀκόμη νὰ κάμῃ.

Οἱ ἀντίπαλοι εἶνε δύο εἰδῶν, εἰ μὲν κατηγοροῦσιν αὐτῆς ὕλισμόν, οἱ
δὲ ἀγυρτεῖαν. Ὁ ὕλισμὸς εἶνε λέξις, ὅπως κοινωτισμός, ριζοσπατισμός.
Εἶνε μίᾳ ἐκ τῶν συκοφαντιῶν, ἣτις κατὰ τὸν Μολλιέρον καλύπτεται ὑπὸ
τὰ συμφέροντα τοῦ Οὐρανοῦ, ὅταν αὕτη θελοφορῇ τοὺς ἀνθρώπους διὰ
τοῦ καθηγιασμένου σιδήρου.

Πόθεν δὲ ἡ μομφὴ αὕτη; ποῦ στηρίζεται αὕτη; πρῶτον ἐπὶ τούτου,
ὅτι ὁ ἰδρυτὴς τῆς σχολῆς ταύτης ἐμορφώθη ἐν τῇ πολυτεχνικῇ σχολῇ· αἱ
ἐμπειρικαὶ δὲ ἐπιτῆμαι ἀπὸ τοῦ Γαλιλαίου ἦσαν καὶ εἶνε πάντοτε ὑπο-
πτόν τι. Ἐπειτα ἐπὶ τούτου, ὅτι τὸ διοικητικὸν συμβούλιον περιλαμβάνει
ἐν ἑαυτῷ καθολικούς, διακηρυγμένους, Ἰουδαίους καὶ φιλοσόφους. Τὸ αἷτιον
εἶνε ἀλλόκοτον, ἀλλὰ δὲν εἶνε νέον· ὑπῆρξαν πάντοτε ἄνθρω-

ποι, οἵτινες τὴν πίστιν θεωροῦσιν ὡς μίσθωμά των, τὸν Θεὸν μεταχειρίζονται πρὸς ὠφέλειάν των καὶ βεβαιοῦσιν ὅτι ὁ μόνος τρόπος τοῦ πιστεῦσθαι εἰς αὐτὸν εἶνε οὗτος, τὸ πιστεῦσθαι ὅπως αὐτοί.

Εὐτυχῶς τὸ Εὐαγγέλιον δύναται νὰ ἀποκριθῆ εἰς τοῦτο. Αὐτὸς ὁ Χριστὸς εἶπεν, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς μου εἶνε πολλαὶ κατοικίαι. Τοῦτο ἀρκεῖ πρὸς ἀντίκρουσιν τοῦ ὕλισμοῦ τοῦ ἡμετέρου σχολείου. Ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως καὶ πίστεως, ὡς αὕτη μάλιστα διὰ τῆς βίβλου βεβαιοῦται, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ θρησκεία δύναται νὰ ἔχῃ διαφοροὺς τύπους. Βεβαίως οὐδεμία ὑπάρχει ἀγωγή ἄνευ θρησκείας, καὶ ὁμολογῶ ὅτι ἐγώ, ἂν ἔπρεπε διὰ τὸ τέκνον μου νὰ ἐκλέξω μεταξὺ τοῦ μανθάνειν τὸ προσεύχεσθαι καὶ τοῦ μανθάνειν τὸ ἀναγινώσκειν, θὰ ἔλεγον, πρέπει τοῦτο νὰ μάθῃ τὸ προσεύχεσθαι· διότι, τὸ προσεύχεσθαι εἶνε ἴσον τῷ ἀναγινώσκειν ἐν τῷ καλλίστῳ πάντων τῶν βιβλίων, ἐν ὧσι ἐκείνου, ἐξ οὗ πᾶν φῶς ἐκπορεύεται, πᾶσα δικαιοσύνη καὶ πᾶσα ἀγαθότης. Ἄλλ' ἡμεῖς δὲν εὐρισκόμεθα πρὸ τῆς ἐκλογῆς ταύτης· διδάσκαλοι καὶ μαθηταὶ θὰ ἀποδείξωσιν, ὅτι Βάκων τις λέγει, ὅτι μικρὰ γνώσις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν δύναται βεβαίως νὰ ἀπομακρύνῃ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ μεγάλη καὶ περιεκτικὴ μᾶς ἐπαναφέρει εἰς αὐτόν.

Ἡ ἐπὶ ἀγυρτεία μομφὴ δύναται νὰ στερεωθῆ ἐπὶ τοῦ προγράμματος τοῦ σχολείου, ἐγὼ τοῦτο ἴσα ἴσα μὲ κατέστησε θιασώτην του. Ἴσως ἐπειδὴ εὐρον ἐνταῦθα περισσότερον ἀέρα, περισσότερον χῶρον, ὀλίγω πεπληρωμένους τάξεις, ὀλιγωτέραν πρὸς ἐργασίαν πίεσιν; Βεβαίως καὶ ἕνεκα τούτου· διότι δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω, διατί ὑπάρχουσι νόμοι πρὸς περιορισμὸν τῆς τῶν παιδῶν ἐργασίας ἐν τοῖς ἐργαστασίοις, λησμονοῦσι δὲ νὰ θέσωσι τοιοῦτους καὶ διὰ τὰ Λύκεια· διατί φοβοῦνται δικαίως τὴν ἀτροφίαν τοῦ σώματος, οὐχὶ δὲ καὶ τὴν τοῦ πνεύματος. Ἐν τοσούτῳ ἡ ἐννοιά μου βασιζέται ἐπὶ σταθερωτέρων αἰτίων. Τὸ ὑπὸ τοῦ κ. Γοδάρτου πρόγραμμα τῶν μαθημάτων εἶνε σύμφωνον πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως τῆς τοῦ παιδὸς ψυχῆς.

Οἱ ἀστέρες ἐμφανίζονται ἐν τῷ οὐρανῷ οὐχὶ πάντες συγχρόνως, τὰ ἄνηθ' ἰσχυρῶς τινὸς ἀναπτύσσονται ὀλίγω κατ' ὀλίγον, ὅταν ἔλθῃ ἐκάστου ἡ ἐποχὴ. Οὕτως συμβαίνει καὶ εἰς τὰς διαφοροὺς τοῦ παιδὸς ψυχικὰς δυνάμεις· αὗται ἀναπτύσσονται ἢ μὲν μετὰ τὴν δέ, ὅπως αἱ σωματικαὶ δυνάμεις ἐν τῷ κόλπῳ τῆς μητρὸς· ἀλλὰ κατὰ ποίαν τάξιν; Ἴσως κατὰ πρῶτον αἱ νοητικαὶ δυνάμεις; Οὐχί; αἱ αἰσθητικαὶ καὶ μεταξὺ τούτων κατὰ πρῶτον ἢ ἄρα αἱ; Ὁ παῖς εἶνε ὅλος ὀφθαλμὸς· οὗτος ἔχει ἀπαράβλητον δυνάμιν τοῦ θεωρεῖν, ἐνῶ ἡμεῖς πρὸς αὐτὸν συγκρινόμενοι εἴμεθα τυφλοί. Πορευθήτε

μετὰ τοῦ υἱοῦ σας εἰς δωμάτιόν τι, εἰς ἐργοστάσιόν τι, εἰς ἀνάκτορον, καὶ ἐρωτήσατε αὐτὸν ἐξεληθόντες, θὰ ἐκπλαγῆτε· διότι εἶδε πάντα. Δι' ἐνὸς βλέμματος ἔχει τὴν ἀπογραφὴν ὅλων τῶν ἐπίπλων, τῶν τοίχων καὶ πάντων τῶν ἀντικειμένων τῆς τέχνης, ἣν οὐτε ὁ εἰδῆμων θὰ ἠδύνατο καλλίτερα νὰ πράξῃ. Παντες οἱ παῖδες εἶνε ἐκ γεννητῆς τιμηταί. Ἡ σχολὴ Monge ἐπιδιώκει τὸ σχέδιον νὰ ἀναπτύξῃ τὸν διατιμητὴν ἐν αὐτοῖς· ἡ πρώτη ἀγωγή εἶνε ἡ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὰ πρῶτα μαθήματα περιορίζονται εἰς τὰ περίεξ κείμενα, εἰς τὴν θεωρίαν.

Εἶνε δὲ τοῦτο μεγάλη πρόοδος· ἀλλὰ τῷ νεωτερισμῷ τούτῳ συνδέεται δευτέρον τι. Τίς πρέπει νὰ διδάξῃ τὰ νέα ταῦτα μαθήματα εἰς τοὺς παῖδας, καὶ πῶς πρέπει νὰ κάμῃ; Συνήθεις διδάσκαλοι δὲν εἶνε πρὸς τοῦτο πολὺ ἐπιτήδειοι. Οἱ ἰδιάζοντες αὐτῶν τρόποι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ ἀντίκεινται, ἢ φιλαυτία των ἔτι μᾶλλον. Ὁ γινώσκων νὰ διδάσκῃ Ἑλληνικὰ καὶ Λατινικὰ, ὁ ἐπὶ 20 ἔτη ἐν τῇ ἀναπτύξει γραμματικῶν καὶ φιλολογικῶν προβλημάτων ἀσκηθεῖς, ἤθελε πιστεύσει ὅτι χάνει τὴν ὑπόληψίν του, ἂν ἐξήγει τὴν χρῆσιν καὶ τὴν φύσιν τῶν ὕλικῶν ἀντικειμένων. Ὁ Godart ἔχει καὶ νέους διδασκάλους διὰ τὴν νέαν ταύτην διδασκαλίαν, προσλαμβάνων πρὸς τοῦτο τὰς γυναῖκας. Τὸ πνεῦμά των, λέγει οὗτος, ἦττον φιλοσοφικὸν ἢ τὸ ἡμέτερον, μᾶλλον εἰς πράξεις ἢ περὶ ἰδέας ἐστραμμένον, εἶνε προωρισμένον διὰ τὴν πρακτικὴν ταύτην διδασκαλίαν, καὶ μετὰ θάρρους ἐκάλεσε τὰς γυναῖκας ὡς διδασκάλους ἐν τῷ σχολείῳ του. Εἰς αὐτὰς εἶνε ἐμπιστευμέναι πᾶσαι αἱ κατώταται τάξεις, πάντες οἱ μικροὶ παῖδες. — Ἡ πρόοδος αὕτη εἶνε ἐπανάστασις καὶ μάλιστα ἡ ἐπιτεχιστάτη καὶ γονιρωτάτη. Τὸ καθιστάναί προσίτην τὸ σχολεῖον τοῦτο εἰς τὰς γυναῖκας εἶνε τὸ αὐτὸ τῷ εἰσάγειν ἐν αὐτοῖς νέον καὶ ἰσχυρὸν στοιχεῖον, τὸ τῆς ἀγάπης. Ὁ Θεὸς φυλάξοι με ὅτι διὰ τούτου θέλω νὰ κατηγορήσω τῶν ἡμετέρων διδασκάλων ὡς μὴ ἀγαπώντων τοὺς μαθητὰς των. Ἄλλ' ἡ ἀγάπη αὐτῶν εἶνε πατρικὴ, οὐχὶ μητρικὴ. Ὁ δὲ παῖς ἀπαιτεῖ μητρικὴν ἀγάπην. Διὰ τῶν γυναικῶν ἡ οἰκογένεια ὑπαισέρχεται εἰς τὸ σχολεῖον καὶ ἐξακολουθεῖ ἐνταῦθα ἐπιδιδῶσα διὰ τῶν παραγγελημάτων τῆς ἀγάπης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου. Διὰ τῶν γυναικῶν ἀποκαλύπτεται ἡ ὠραία βῆσις τοῦ Σωκράτους, ὅτι οὗτος ὁμίλων περὶ τῶν ἐλλειπῶν προόδων ἐνὸς τῶν μαθητῶν του, ἀνέκραξεν· Τί δύναμαι νὰ τὸν διδάξω, ἀφοῦ οὗτος δὲν μὲ ἀγαπᾷ; τῶρα ἡμεῖς δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, τί δὲν θὰ διδαχθῆ παρ' αὐτῶν, ἀφοῦ οὗτος τὰς ἀγαπᾷ;

Κύριοί μου! Ἰκανὰ ἔστωσαν τὰ περὶ τῶν πλεονημάτων τοῦ ἡμετέρου σχολείου; τῶρα ἄς ἔλθωμεν καὶ ἐπὶ τὰς ἐλλείψεις.

Ἀνάβητε μετ' ἐμοῦ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Μοντμάρτης ἐκεῖ πρὸ ἡμῶν κεῖται τὸ πανόραμα τῶν Παρισίων· ὅποια σχολεῖα ἐκεῖ δύνανται νὰ δάσασιν ὑγιὰ διδασκαλίαν εἰς τοὺς ἡμετέρους παῖδας;

Ἀρχίζω ἀπὸ τοῦ Λατινικοῦ διαμερίσματος· ἐκεῖ ὑπὸ τὸ πάνθεον παρατηρῶ τὴν ὁδὸν Gouffert και ἐπ' αὐτῆς οἰκίαν, ἧς τὸ ἐξωτερικὸν μὲ κρατεῖ. Ἄς εἰσέλθωμεν. Εἶνε προκαταρκτικὸν τι σχολεῖον ἐκ πρώτης ὕψεως οὐδὲν παρουσιάζον τὸ ἐξωτερικόν· παῖδες κάθηνται πρὸ τῶν ἀναλογείων των, παρὰ τοὺς τοίχους κρέμανται χάροι, τοῦθ' ὅπερ βλέπει τις πανταχοῦ. Ὅταν Κτυπᾷ ἡ δωδεκάτη, πάντες οἱ παῖδες ἀνίστανται. Ποῦ πορεύονται; Εἰς τὸ παιγνίδιον; Οὐχί! διότι πρὸς τοῦτο δὲν εἶνε καιρὸς. Οὗτοι σπεύδουσιν εἰς 2 ἢ 3 ἐργοστάσια τεκτονικῆς, χυλευτικῆς, πλαστικῆς, ξυλουργικῆς. Τί σημαίνει τοῦτο; Οἱ μαθηταὶ γίγνονται ἐργάται. Ἀντὶ τοῦ καλάμου λαμβάνουσιν ἤδη τὸν πρίονα, τὸν κανόνα, τὴν βυκάνην, τὴν σφυραν. Ἀντὶ νὰ γράφωσι, κατασκευάζουσιν ἤδη τραπέζας, θρανία, μικρὰ κιβώτια. Ὅ, τι λοιπὸν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτούς, προέρχεται ἐκ τῶν χειρῶν των. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἀντηχεῖ νέος τοῦ κώδωνος ἤχος καὶ εὐθὺς ἐπανερχονται μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν γεωγραφίαν, εἰς τὴν ἱστορίαν, εἰς τὴν ἀριθμητικὴν. Τί λέγετε ὑμεῖς ὡς πρὸς τὴν σύνδεσιν τῆς θρησκευτικῆς καὶ χειρωνακτικῆς ταύτης διδασκαλίας; Δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα τι πρὸς μάθησιν; Μὴ πιστεύετε ὅτι ἐγὼ θέλω νὰ μιμηθῶ τὸν Ἰάκωβον Ῥουσσώ, ὅτι ἐξ ὑμῶν θέλω νὰ παρασκευάσω τραπεζοποικοὺς, ὅπως ἐν τοῖς χρόνοις τῆς ἐπαναστάσεως πορίζησθε τὰ πρὸς τὸ ζῆν' ἢ τραχεῖα τάξις τοῦ ἐργάτου ἀπαιτεῖ ὅλως διάφορον τραχὺν, διδασκαλίαν χρόνον! Ἄλλα δὲν θὰ ἦτο ὠφέλιμον τῇ διδασκαλίᾳ τῶν ὀφθαλμῶν νὰ συνδέσῃ τις καὶ τὴν τῶν χειρῶν; Ὅταν εἰσέρχωμαι εἰς αἶθουσάν τινα, μὲ ἐκπλήττει πάντοτε ἅτι τι. Αἱ γυναῖκες πλέκουσιν, βράπτουσι, κεντῶσι, ζωγραφίζουσι, κυμβαλίζουσι, τί δὲ κάμνουσιν οἱ ἄνδρες; σταυρώνουσι τὰς χεῖρας των ἢ κοιμῶνται. Οὗτῳ συμβαίνει εἰς τὸ τεῖον ἐν ταῖς οἰκογενεαῖς. Διατί; διότι στενοχωροῦνται. Διατί; διότι οὐδὲν πράττουσιν διατί; διότι οὐδὲν ἔμαθον νὰ πράττουσιν. Ὁ Φραγκλῖνος ἔχει ἀφιερῶσει δύο ὅλας σελίδας ἐν ἀναφορᾷ τινὶ εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα· αὕτη παρεπονεῖται ὅτι οὐδὲν ἐδίδαξαν αὐτὴν, ἀλλὰ τὰ πάντα ἐδίδαξαν τὴν δεξιάν. Οἱ δάκτυλοι τῶν ἀνδρῶν θὰ ἠδύναντο τὰ αὐτὰ παράπονα νὰ ἐγείρωσι κατὰ τῶν δακτύλων τῶν γυναικῶν. Διὰ τοὺς τελευταίους ἐφεύρον χαριέστατον ὄνομα καλοῦντες αὐτοὺς *doigt de fée* (χειρᾶς Νηρηίδος). Ἄλλ' ἡμεῖς τί εἴμεθα; χεῖρες ἀπράγμονες (*doigt fait-néant*) Εἶνε δὲ τοῦτο λείψανον προλήψεων τῶν Φεουδαλικῶν χρόνων, καθ' ὅς εἰς τὰς ἀνωτέρας τάξεις μόνον τὸν χειρισμὸν τοῦ ὄπλου ἐπέτρε-

παν, ὁ δὲ εὐγενὴς μόνον ἐν ἐργαλεῖον ἐμάνθανε νὰ μεταχειρίζηται τὸ ξιφος. Ἄλλα σήμερον, δὲν θὰ ἦτο καιρὸς νὰ ἐνοήσωμεν, ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔδωκεν ἡμῖν ὡς τοῖς ἀνθρώποις τοῦ λαοῦ, τὰ δέκα ταῦτα μικρὰ ὄργανα εἰς τὸ ἄκρον τῶν χειρῶν, πρέπει ἡμεῖς νὰ χρησιμοποιοῦμεν ταῦτα; τὸ καθιστάναι ἐλευθέρους τοὺς δέκα ὑμῶν δακτύλους εἶνε ταῦτό ὡς τὸ ποιεῖν ἐλευθέρους ὑμᾶς αὐτοὺς ἐκ τοῦ καταπιεστικωτάτου ζυγοῦ τῆς ἀργίας, ἐκ τῆς τὰ μάλιστα δυσαρέστου δουλείας, τῆς ἀνικανότητος. Ὅμιλῶ περὶ τούτου ἐκ πείρας. Δὲν δύναμαι νὰ κτυπήσω ἤλαν εἰς τὸν τοίχον χωρὶς νὰ κτυπήσω καὶ τὴν χεῖρά μου, οὐδεμίαν σάνιδα νὰ βυκανίσω, χωρὶς ἐνταῦθα νὰ βυκανίσω καὶ τὴν χεῖρά μου, καὶ συχνάκις μετ' ἐκπλήξεως ἠρώτησα ἑμαυτόν, τί θὰ ἐγίνόμην, ἂν εὐρισκόμην εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ῥοβινσῶνος.

Ἐλπίζω ὅτι οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν θὰ βίβη εἰς ἐρημὸν τινα νῆσον. Ἄλλ' ὅποια ὠφέλεια, ὅποια εὐχαρίστησις προέρχεται ἐκ τοῦ μεταχειρισμοῦ τοῦ τῶνον, τῆς βυκάνης, τοῦ πρίονος, ἐκ τῆς ἀγωγῆς πρὸς τὸ εἶναι τινα ἐπιτηδεῖον. Ἐπιτηδεῖότης! ναί! εἶνε θεά! Δι' ἐνὸς κτυπήματος τῆς βλάβου τῆς παρηγορεῖ, διασκεδάζει, μεταβάλλει. Δὲν δύναται τις πάντοτε νὰ σκέπτηται, νὰ γράφῃ, νὰ ὀμιλῇ. Ἡ ἐπιτηδεῖότης εἰς τι πληροῖ τὰ διαλείμματα τῶν πνευματικῶν ἐνασχολήσεων, ἅτινα τόσῳ συχνάκις εἶνε πλήρη ἀθυμίας ἐν τοῖς κυνηγεσίαις; ἐν τῇ ἀλισίᾳ, ἐν τοῖς ταξιδίοις, ἐν τῇ ἐξοχῇ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς παιγνίδιοις, ὁ ἐπιτηδεῖος ἄνθρωπος, ὁ γινώσκων ἐργαχείρον τι, εἶνε ἢ πρόνοια τῶν συντρόφων του, διότι ἡ ἐπιτηδεῖότης δὲν συνίσταται μόνον ἐν τῇ χρήσει τῶν ἐργαλείων, ἅτινα ἔχει τις, ἀλλ' αὕτη ἐφευρίσκει νέα, εἶνε δημιουργὸς καὶ εὐεργέτης, ὅπως ἐκεῖνος. Πάντες θέλετε γίνεαι στρατιῶται. Ἐν τῇ στρατείᾳ δύναται ὁ στρατιώτης νὰ χρεωστῇ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν τῶν χειρῶν του δεξιότητα· οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπὶ τοῦ κριμαϊκοῦ πόλεμου θὰ σὰς εἴπωσιν, ὅτι ἡ βίωμαχανικὴ δεξιότης τοῦ Γάλλου στρατιώτου, ἡ εὐφυΐα του τοῦ νὰ αὐτοσχεδιάσῃ καταφύγιόν τι, νὰ κατασκευάσῃ μαγειρικά τινα σκεύη, διὰ τὸν βρεττανικὸν στρατὸν δὲν ὑπῆρξε τὸ ἐλάχιστον ἀποτέλεσμα τῆς Ἀγγλογαλλικῆς συμμαχίας. Καὶ περαιτέρω! ἡ ἀγωγή τῶν δακτύλων ἐν τῷ σχολείῳ Tournefort δὲν μένει ἐν τῷ ἐργοχείρῳ, ἀλλὰ προβαίνει καὶ εἰς τὴν τέχνην. Οἱ παῖδες πλάττουσι τὸν πηλόν, ἐγχαράττουσιν εἰς ξύλα ὅλα τὰ κοσμήματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἢ τῆς τραπεζοποιίας. Ναί! ἡ ἀγωγή δύναται καὶ ἐτι προσωτέρω νὰ ἐπεκταθῇ, αὕτη δύναται νὰ γενικεύσῃ τὴν ἰχνογραφίαν. Ἄν ἡ τελευταία εἰσαχθῇ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ, ὅποῖον ὠφέλιμον μέσον θὰ καταστῇ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς βοτανικῆς, τῆς γενικῆς ἱστορίας, τῆς φυσικῆς,

τῆς μηχανικῆς; Οὐδὲν δυσκολώτερον νὰ ἐννοήσῃ τις καὶ νὰ διατηρήσῃ, ὅσον μηχανὴν τινά, τὴν ὁποίαν περιγράφει βιβλίον, ὅσον ζῶν τι, περὶ οὗ σὰς διηγείται τις. Ἄν ἰχνογραφήσῃτε τὰ καθ' ἕναστον μέρη τοῦ φυτοῦ, τὰ διάφορα ὄργανα τοῦ ζῶου, τὰ διάφορα περὰ τῆς μηχανῆς, θὰ ἐγγραφίξῃτε ταῦτα βαθέως ἐν τῇ μνήμῃ, ἐγγραφίττοντες ταῦτα ἐν τῷ ὀφθαλμῷ. Τὸ δένδρον, τὸ ζῶον, ἴστανται πρὸ ὑμῶν ζῶντα. Ἄν γείνῃ ἕκαστον τεμάχιον μεταξὺ τῶν χειρῶν σας, θὰ φανῇ ὅτι ὑμεῖς τὰ ἐδημιουργήσατε. Θὰ ἀναπολήσῃτε δὲ, πῶς τις ἐνθυμείται τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔργον. Ἄς προσάξω ἡμῖν δύο περιφήμα παραδείγματα. Ὁ ἰκανώτατος τραπέζοποιός, ὃν ἐγνώρισα, ἦτο ὁ Sain-Marc-Girardin. Οὗτος ἐφημίζετο, ὅτι μόνος κατεσκεύαζε τὰ ἀναλογεῖα διὰ τὰ βιβλία του, καὶ ὅτε ἐκ πῆς ἀναγνώσεως ἦτο κεκοπιαικῶς, ἐλάμβανεν ἀναψυχὴν, κατατάττων ταῦτα. Ὁ πατὴρ τοῦ Μολιέρου, ὅστις ἦτο ἐκτὸς ἑαυτοῦ, μὴ εὐρίσκων ἐν τῷ οἴῳ του οὐδὲν προτέρημα πρὸς τὴν ἐπίστροφον, ἤθελε χαιρετίσαι τὸν Βίκτωρα. Οὐγὰρ ὡς τὸν ἄξιον αὐτοῦ κληρονόμον, Ἄληθῶς οὐδεὶς γινώσκει καλλίτερον νὰ κρεμάσῃ παραπετάσματα, νὰ ἐπιστρώσῃ ἀνάκλιντρα, νὰ καταστρώσῃ τάπητας, ὅσον ὁ συγγραφεὺς τῶν *Legende des Siècles*. Δυσχυρίζονται ὅτι ἐν μεγάλῃ λύπῃ οὐδεμίαν καλλιτέραν εὕρισκε παραμυθίαν, ἢ ὅτε κλειόμενος ἀνεσκεύαζε τὴν κατοικίαν του. Βλέπετε, ὁ κάλαμος καὶ τὸ ἐργόχειρον συχναίως διοικοῦσι κελῶς τὸν οἶκον, καὶ ἀξίως δύναται τις νὰ ἦνε τεχνίτης ἅμα καὶ ἐργάτης.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα, ὡς ἐλπίζω, θὰ πείσωσι τὸν κ. Godart¹ νὰ εὕρῃ θέσιν ἐν τῷ προγράμματί του διὰ τὴν ἀγωγήν τῶν δακτύλων. Ἐκαστος παῖς τρέφῃ ἐν αὐτῷ ἐπιμελές τι ζῴσιον. Ἄς μὴ τὸ φονεύσῃ! Ἄς παιδεύσῃ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὸν κάστορα!

(Ἔπεται συνέχεια.)

¹ Διευθυντὴν τοῦ σχολείου.

ΕΠΟΠΤΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Πραγματεία ἐπὶ ὕψησι

ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ὑπο

ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ Κ. ΣΠΘΑΚΗ

διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας καὶ καθηγητοῦ ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ
καὶ Ἀρσακείῳ σχολῇ.

Ἐποπτικὴ διδασκαλία (γερμ. *Anschauungsunterricht*) λέγεται ἡ διδασκαλία ἐκείνη, ἣτις, προάγουσα τὴν ἐποπτικὴν καὶ λεκτικὴν δύναμιν τῶν παιδῶν διὰ τῆς διεγέρσεως τῆς προσοχῆς αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, προτίθεται ἔνθεν μὲν νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἐπιτηδεῖους πρὸς ὀρθὴν ἀντίληψιν καὶ πράστασιν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἔνθεν δὲ νὰ προβιάσῃ ἀπάσας αὐτῶν τὰ πνευματικὰς δυνάμεις¹. Ἡ διδασκαλία αὕτη ὀνομάζεται ἐποπτικὴ ἐκ τοῦ ῥήματος ἐποπτεῖω, ἕπερ δηλοῖ παρατηρῶ μετὰ προσοχῆς πρῶτον μὲν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν, εἶτα δὲ καὶ διὰ τῶν λοιπῶν αἰσθήσεων, ἐν αἷς διαπρέπει ἡ πασῶν τῶν ἄλλων ὑψηλότερα καὶ πνευματικώτερα ὄρασις, πρὸς ἣν συγγενεῦσι καὶ τὸ ἔτυμον τοῦ ῥήματος ἐποπτεῖω. Ἡ τοιαύτη οὐ μόνον ἐνεργεῖα τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς ἐνεργείας προσγινομένη τῇ ψυχῇ παράστασις τοῦ ἐποπτευομένου ἀντικειμένου, καλεῖται ἐποπτεία (γερμ. *Anschauung*)· ἡ δὲ γνωστικὴ δύναμις τῆς ψυχῆς, δι' ἧς γίνεται ἡ τε ἐνεργεῖα αὕτη καὶ ἡ περαιτέρω τῆς τοιαύτης παραστάσεως ἐπεξεργασία, καλεῖται ἐποπτικὴ δύναμις (γερμ. *Anschauungsvermögen*). Μεταφορικῶς ἐποπτικὴ δύναμις καλεῖται καὶ ἡ ἐτέρα καὶ ὑψηλότερα ὄψις τῆς γνωστικῆς δυνάμεως, ἣτοι ἡ πρὸς τὰ ἔσω ἐστραμμένη, δι' ἧς ἡ ψυχὴ θεωρεῖ ἀμέσως ἐκεῖνο, ἕπερ οὔτε ἀμέσως οὔτε ἐμμέσως πηγάζει ἐκ τῶν αἰσθήσεων· ἡ δὲ ἐνεργεῖα αὕτη τῆς γνωστικῆς δυνάμεως, ὡς καὶ ἡ δι' αὐτῆς προσγινομένη τῇ ψυχῇ οἶονσι παράστασις, καλεῖται ἐπίσης ἐποπτεία. Πρὸς διάκρισιν δὲ

¹ Τὴν ἐποπτικὴν διδασκαλίαν ἄλλοι ἄλλως ὀνομάζουσι καὶ οἱ μὲν καλοῦσιν αὐτὴν αἰσθητικὴν ἢ δι' αἰσθητῶν μέθοδον, οἱ δὲ ἀντιληπτικὴν ἢ κατ' ἀντίληψιν διδασκαλίαν, οἱ δὲ παραστατικὴν, ἧς ὀνομασίας καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεθ' ἀποτε χρῆσιν.

τῶν ἐποπτεῶν τούτων ἀπὸ τῶν πρώτων καλοῦσιν ἐκείνας μὲν αἰσθητικὰς ἢ ἐξωτερικὰς ἐποπτείας, ταύτας δὲ καθαρὰς ἢ ἐσωτερικὰς ἢ καὶ ἰδέας. Καὶ τὰς μὲν ἐκ τῶν αἰσθητικῶν ἐποπτεῶν προσγινομένης γνῶσεις καλοῦσιν ἐμπειρικὰς ἢ ἐκ τῶν ὑστέρων (a posteriori) τὰς δὲ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν, θεωρητικὰς ἢ ἐκ τῶν προτέρων (a priori). Ἡμεῖς, πραγματευόμενοι ἐνταῦθα περὶ τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας, λαμβάνομεν τὰς ἐποπτικὴν δύναμιν καὶ ἐποπτεία ἐν τῇ πρώτῃ καὶ κυρίᾳ αὐτῶν σημασίᾳ.

Αἱ αἰσθητικαὶ ἐποπτεῖαι, ἃς ὁ ἄνθρωπος προσκτάται διὰ τῆς ἐποπτικῆς δυνάμεως, εἶναι τὸ μὲν ἄμεσοι, τὸ δὲ ἔμμεσοι καὶ ἄμεσοι μὲν εἶναι αἱ πηγάζουσαι ἐν τῇ ψυχῇ ἐκ τῆς ἄμεσου παρατηρήσεως τῶν ἐξωτερικῶν ἀντικειμένων, ἔμμεσοι δὲ εἶναι αἱ πηγάζουσαι ἐν αὐτῇ ἐμμέσως, τουτέστιν εἴτε ἐκ τῆς ἀκροάσεως, παραβολῶν καὶ παρομοιώσεων ἢ ἄλλου τινὸς οἰουδὴποτε μέσου, δυναμένου νὰ αἰσθητοποιῇ μὲν τὰ τε αἰσθητὰ καὶ μὴ αἰσθητὰ, νὰ παριστᾷ δὲ ὡς παρόντα τὰ ἀπόντα καὶ ζῶντὰ τὰ μὴ τοιαῦτα· τούτου ἕνεκα ἡ ἐποπτικὴ διδασκαλία ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς περιλαμβάνει ἄμφοτέρας τὰς αἰσθητικὰς ἐποπτείας τὰς τε ἄμεσους καὶ τὰς ἔμμεσους.

Ἡ ἐποπτικὴ διδασκαλία ἄμφοτέρωθεν θεωρουμένη, ἦτοι ὡς περιλαμβάνουσα οὐ μόνον τὰς ἄμεσους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἔμμεσους ἐποπτείας, δι' ἧν ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἀποβαίνει πνευματικωτέρα, προαγούσης τοὺς νέους βαθμηδὸν εἰς κατανόησιν καὶ τῶν λίαν ἀφρημένων ἐνοιῶν, δὲν εἶναι νέα, ὡς οἱ πλείστοι τῶν παιδαγωγῶν δοξάζουσιν, ἀλλ' ἀρχαιοτάτη. Ἦδη ὁ μέγιστος τῶν φιλοσόφων καὶ παιδαγωγῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὁ θεῖος Πλάτων¹ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διδακτικῆς μεθόδου, ἐφαρμοζόμενον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθηματικῶν, θεωρεῖ καταλληλότερον πρὸς εὐχερεστέραν κατάληψιν τῶν ἀφρημένων περὶ τοὺς ἀριθμοὺς ἐνοιῶν καὶ σχέσεων, αἰσθητοποιουμένων διὰ μῆλων, στεφάνων καὶ τῶν ὁμοίων². Ὁ αὐτὸς Πλάτων καὶ ὁ συμμαθητὴς αὐτοῦ Ξενοφὼν παρειαγούσιν ἐν τοῖς συγγράμμασιν αὐτῶν τὸν δαιμόνιον διδάσκαλον Σωκράτην, πειρώμενον νὰ μαιεύσῃ τὸν νοῦν τῶν νέων καὶ ἐμποιήσῃ εἰς τὴν συνείδησιν αὐτῶν σαφεῖς ἐννοίας καὶ τῶν ἄγαν ἀφρημένων ἀντικειμένων δι' αἰσθητῶν μέσων³. Ὁ

¹ Περὶ τοῦ παιδαγωγικοῦ συστήματος τοῦ Πλάτωνος ἐγράφμεν ἰδίαν πραγματείαν ἐν τῷ Α' τόμῳ τοῦ φερωνόμου περιοδικοῦ συγγράμματός (ἐν σελ. 33).

² Νόμ. ζ', 819, 6.

³ Πλὴν ἄλλων παραδληθῆτων καὶ τὰ ἐν Θεαιτήτῳ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος γραφέντα (σελ. 197, c—200, d), ἐν αἷς ὁ Σωκράτης, θέλων νὰ καταστήσῃ ἐναργε-

δὲ περιώνυμος τῆς ρητορικῆς διδάσκαλος Κυντιλιανὸς ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ «de institutione oratoria,» ἀποδοκιμάζων τὴν ἐν τοῖς σχολείοις γνῶσιν τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς συναφείας τῶν γραμμάτων πρὸ τῆς γνῶσεως τοῦ σχήματος αὐτῶν¹, ἐπιδοκιμάζει τὴν χρῆσιν ἐλεφαντίνων γραμμάτων ἢ ἄλλων αἰσθητῶν μέσων, δυναμένων νὰ διεγείρωσι τὴν φιλομάθειαν τῶν παιδῶν². Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τοῦ κόσμου Σωτὴρ, θέλων νὰ καταστήσῃ καταληπτὰς τοῖς νηπιάζουσιν τὸν νοῦν Ἰουδαίους τὰς ὑψίστας ἀληθείας, ἤσθητοποιεῖ αὐτὰς μεταχειριζόμενος παραβολὰς καὶ παρομοιώσεις.

Ἡ ἐποπτικὴ διδασκαλία, ὡς πρώτη βᾶσις τῆς τοῦ παιδὸς διδασκαλίας θεωρουμένη, ἐγένετο ὑποκείμενον σπουδαιοτάτης συζήτησεως παρὰ πᾶσι τοῖς παιδαγωγοῖς τῶν νεωτέρων χρόνων· ὡς τοιαύτην καὶ ἡμεῖς θεωροῦντες θέλομεν πειραθῆ διὰ βραχέων νὰ ἐξετάσωμεν ἱστορικῶς τε καὶ θεωρητικῶς.

Α'.

Ἱστορικὴ ἐποψὶς τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας.

Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν ἀρχαίων χρόνων, ἐκπεσὼν κατὰ τοὺς μέσους καὶ τινὰς τῶν μετ' αὐτῶν συνεχόμενων νεωτέρων αἰώνων, περιορίσθη ἰδίως ἐν τῇ παραδόσει. Αὕτη ἦτο νόμος οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τῇ πολιτείᾳ, τοῖς ἔθεσι, τῇ τέχνῃ, τῇ βιομηχανίᾳ καὶ ταῖς ἐπιστήμαις, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. Πᾶν μάθημα παρεδίδοτο ὡς ἐν ὄλον καὶ ἔτοιμον ἢ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν μαθημάτων, τῆς ἀναγνώσεως, τῆς γραφῆς καὶ ἀριθμήσεως, ἦτο ὄλωσ νεκρὰ καὶ οὐδὲν ἕτερον ἢ ἀπομνημόνευσις τοῦ παραδεδομένου. Ἡ κατὰ μικρὸν ὕμωις ἐξέγερσις ὑψηλοτέρου

στέραν τὴν περὶ τοῦ κεν τῆ σ θ α ι καὶ ἔ χ σ ι ν ἐ π ι σ τ ῆ μ η ν καὶ τὴν περὶ ἀ λ ῆ θ ο ὺ σ καὶ ψ ε υ δ ο ὺ σ δ ὁ ξ ῆ σ ἐ νο ι α ν, παραβάλλει τὰς ἐν τῇ ψυχῇ ἐπιστήμας πρὸς ὄρνιθας, ἐν περισσεύειν εὐρισκομένας, ὧν ὀκτῆτωρ ἐπιχειρῶν νὰ συλλάβῃ τινὰ, ὅτε μὲν ἐπιτυγχάνει, ὅτε δὲ ἀποτυγχάνει, ἄλλην ἀντ' ἄλλης ὄρνιθα συλλαμβάνων.

¹ «Neque enim mihi illud saltem placeo, quod fieri in plurimis video, ut litterarum nomina et contextum prius quam formas parvuli discant» (1, 7).

² «Non excludo autem id, quod est notum, irritandae infantiae gratia, eburneas etiam litterarum formas in lusum eferre, vel si quid aliud quo magis illa actas gaudeat, inveniri potest, quod tractare, intueri, nominare jucundum sit» (αὐτόθ. κεφ. 7, 8.)

τινός πνευματικοῦ βίου, ὁ ὅλος μεταβληθεὶς τρόπος τοῦ διανοεῖσθαι καὶ τοῦ ἐρευνᾶν, ἔμελλον, ὡς εἰκός, νὰ γίνωσιν οὐχὶ ἄνευ μεγάλης τινός ἐπιδράσεως καὶ ἐπὶ τῆς νέας διδασκαλίας. Ἀναμορφωτὴς τῆς νέας διδασκαλίας ἐγένετο Ἐρρίκος ὁ Πεσταλότσης. Ὁ ἀνὴρ οὗτος κατεπολέμησε μὲν τὴν μηχανικὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν μονομερῆ τῆς μνημονικῆς δυνάμεως μόρφωσιν, ἐθεώρησε δὲ τὴν ἐποπτείαν, ἥτοι τὴν μετὰ προσοχῆς παρατήρησιν τῶν ἀντικειμένων, ὡς ὄρον ἀπαραίτητον πρὸς τὸ ὀρθῶς διανοεῖσθαι καὶ κρίνειν καὶ καθόλου πρὸς ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν πασῶν τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεων. Ὁ Πεσταλότσης, εἰσαγαγὼν εἰς τὴν διδασκαλίαν τὴν τῆς ἐποπτείας ἀρχὴν καὶ ὑποδείξας μεθοδικῶς τὴν τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας ἐφαρμογὴν, ἐγένετο τῶν νεωτέρων σχολείων ἀναμορφωτὴς¹. Τὸ πεδίον ὅμως τῆς τοιαύτης ἀναμορφώσεως τῆς τε πρώτης τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλίας καὶ τῶν πρώτων σχολείων ἤδη πολλοὶ πρὸ τοῦ Πεσταλότσης προσελάσαν, προπαρασκευάσαντες εἰς αὐτόν τε καὶ τοὺς μετ' αὐτόν τὴν τῆς μεταρρυθμίσεως ὁδόν, ὡς σαφῶς καταδηλοῦται ἐκ τῆς συντόμου ταύτης ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς ἐποπτικῆς διδασκαλίας.

Ἦδη ὁ ἄγγλος Βάκωρ ὁ Βερουλάμιος (F. Baco von Verulam, 1564—1676), ὁ βαθέως ἐγκύψας εἰς τὴν σχολαστικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους φιλοσοφίαν, θεωρήσας τὴν ἐμπειρίαν ὡς πηγὴν ἀναγκαίαν τῆς γνώσεως, ἀπεδοκίμασε μὲν τὴν τέως ἰσχύουσαν ἐν τῇ σπουδῇ τῶν ἐπιστημῶν σχολαστικὴν μέθοδον, ἀντεισήγαγε δὲ ἐτέραν, ἐκ τῆς πείρας καὶ τῆς τῶν αἰσθήσεων ἐνεργείας πηγάζουσαν ἀφελῶν δὲ τὸν θεοσοφικὸν χαρακτῆρα, ὃν τέως ἔφερον ἡ φυσικὴ φιλοσοφία καὶ εἰσαγαγὼν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπαγωγικὴν μέθοδον, ἧς τὰς ἀρχὰς ἀνήγαγεν εἰς φιλοσοφικὴν συνείδησιν, δικάτως ἐθεωρήθη ὡς θεμελιωτὴς τῆς ἐμπειρικῆς ἀναπτύξεως τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ὁ φιλόσοφος οὗτος ἀπεφῆνατο ὅτι ἡ ἐποπτεία ἢ ἡ κατ' αἰσθησιν ἀντίληψις, ἣτις εἶναι ἡ ἀφετηρία τοῦ φιλοσοφοῦντος, εἶναι ἅμα καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς διανοητικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως. «Πᾶσαι αἱ ἐννοιαὶ, ἔλεγεν, αἵτινες δὲν πηγάζουσιν ἐκ τῆς φύσεως τῶν ἀντικειμένων, εἶναι εἰδῶλα, ἅτινα θολοῦσι τὸν ἀνθρώπινον νοῦν καὶ τὴν φύσιν περικαλύπτουσιν. Αὗται παρέχουσιν ὀνοματικὴν, οὐχὶ δὲ καὶ πραγματικὴν γνῶσιν» διὰ τοῦτο πρέπει τις νὰ κατοπτρεύσῃ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τὴν φύσιν

¹ Περὶ Πεσταλότσης συνετάξαμεν δύο πραγματείας, ὧν ἡ μὲν «Περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν παιδαγωγικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πεσταλότσης» ἐτυπώθη ἐν τῷ Α' τόμῳ τοῦ Περνασσού» (σελ. 342)· ἡ δὲ «Περὶ τῶν παιδαγωγικῶν θεωριῶν τοῦ Πεσταλότσης» ἐτυπώθη ἐν τῷ Α' τόμῳ τοῦ «Πλάτωνος» (σελ. 12).

ἀντὶ γὰ μελετᾷ αὐτὴν ἐν τοῖς βιβλίοις. Ὁ ἄνθρωπος, ὑπηρέτης καὶ ἐρμηνευτὴς τῆς φύσεως ὧν, ἐνεργεῖ καὶ γινώσκει, καθ' ὅσον τὴν τῆς φύσεως διάταξιν κατενόησε, διὰ πειραμάτων ἢ κατοπτρεύσεως· πλέον τούτου οὔτε γινώσκει οὔτε δύναται»¹. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, ἐξενεχθεῖσα ἐκ τοῦ στόματος τοιοῦτου ἀνδρός, διέσεισε μὲν τὰ θεμέλια καὶ τῆς τέως ἐν τοῖς σχολείοις ἰσχύουσας διδασκαλίας, καθ' ἣν πᾶσα γνῶσις πηγάζουσα ἐκ τῶν λέξεων, μετεδίδετο διὰ τῶν βιβλίων, προεκάλεσε δὲ ἐτέραν διδασκαλίαν, καθ' ἣν πᾶσα γνῶσις, ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων πηγάζουσα, προεγίγνετο διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἰδίων αἰσθήσεων. Τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τῆς βακωνείου ταύτης ἀρχῆς ἐπὶ τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας εὐρίσκομεν ἐν ταῖς συγγράμμασιν τοῦ Κομενίου.

ΕΚ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ ΤΟΥ GUSTAV TAULOW.

(18. συνεχ. σελ. 279)

BIBLION Α'.

ΚΕΦ. Β'.

Μόρφωσις τῆς γυμνασιακῆς παιδείας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ
μέχρι Καρόλου τοῦ μεγάλου.

§ 400.

Ὁ Χριστιανισμὸς προσπαθεῖ παντὶ σθένει νὰ κερδάνῃ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἀφ' ὧν ὀρμώμενος νὰ μεταβάλλῃ καὶ διαπλάσῃ τὸν βίον, τὴν ἐπιστήμην καὶ τέχνην. Ἡ ἐπιχείρησις καὶ προσπάθεια αὕτη δυσκολώτατον ἔργον οὐσα κατορθοῦται μὲν, ἀλλὰ λίαν βραδέως· διὰ τοῦτο καὶ ὁ παλαιὸς τρόπος τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς μορφώσεως τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ αἰῶνας ἔτι ἐξακολουθεῖ ἰσχύων.

§ 401.

Ἡ βόρσιος Ἀφρικὴ καθίσταται τὸ μέσον πρὸς διάδοσιν τῆς παιδείσεως καὶ ἀγωγῆς μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως — Ἡ κἀτηχητικὴ σχολὴ ἐν

¹ F. Baconis, «De dignitate et augmentis scientiarum» καὶ «Novum Organum scientiarum».

Ἀλεξανδρεία. — Οἱ Νεοπλατωνικοί. — Ὁ δὲ Ἰάμβλιχος εἶναι ὁ πρῶτος ὁ ἀναφέρων χωρὶς καὶ καθ' ἕκαστα τὰ μαθήματα τοῦ quadrivii ἤτοι τὴν ἀριθμητικὴν, τὴν γεωμετρίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν σφαιρικὴν. Ἐκείθεν δὲ μετηνέχθησαν καὶ ταῦτα εἰς τὴν δύσιν ὑπὸ τὸ ὄνομα quadrivium.

§ 402.

Ἐν ᾧ δ' ἐν τῷ quadrivio τέσσαρες περιέχονται ἐπιστήμαι, ἐν Ῥώμῃ δὲ λέγων ὅτι ἐσπούδαζε περὶ τι ὡς ἀνὴρ ἐπιστήμων τρία εἶδη μαθημάτων ἐδιδάσκετο, τὴν γραμματικὴν, τὴν ῥητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Τὸ δὲ trivium ὡς καὶ τὸ τῆς «τριαδικῆς σχολῆς» (schola trivialis, trivial-schule) ἀναφαίνονται τὸ πρῶτον μετὰ τὸν Κωνσταντιανόν.

§ 403.

Τοῦτο τὸ trivium καὶ quadrivium ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ ὅπου ἀμφότερα συναπετέλουν τὰς ἑπτὰ λεγομένας «ἐλευθέραις τέχναις». Ἡ Καρχηδὼν ἀναδείκνυται ἤδη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μεσαίωνα, ἡ διασημοτάτη σχολὴ τῆς χριστιανικῆς παιδείας. Κατὰ δὲ τὰ τέλη τῆς Ε' καὶ ς'. ἑκατονταετηρίδος ἡ τῶν ἑπτὰ τεχνῶν θεωρία ἐθεμελιώθη ἀσφαλῶς καὶ ἐστερεώθη διὰ τοῦ Ἀφρικανοῦ Μαρριανοῦ Καπέλλα (Marcianus Capella), ἐπίσης δὲ τοῦ Βοηθίου καὶ Κασσιόδωρου, οἵτινες ἀμφότεροι μεγίστην ἐν τῇ αὐτῇ τοῦ Θεοδορίου ἐκέκτηντο ἐπιρροήν. Καὶ ὁ μὲν Μαρριανὸς Καπέλλας εὐμεθόδως παρέστησε τὰς ἑπτὰ ἐλευθέραις τέχναις ὡς τινα ἀπασῶν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων ἐγκυκλοπαιδείαν. Τὸ σύγγραμμά του, τὸ περιφημότερον διδασκτικὸν βιβλίον καθ' ὅλον τὸν μέσον αἰῶνα γενόμενον, ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἄριστον εἰς τὸ εἶδός του, καὶ πανταχοῦ ἐν χρήσει ὄν, παρὰ πάντων ἐτιμᾶτο ἐν τε τῇ ἀνατολῇ καὶ τῇ δύσει μέχρι τῶν σταυροφοριῶν. Ὁ δὲ Κασσιόδωρος ἐπίσης ἰδίαν ἐδημοσίευσε συγγραφὴν περὶ τῶν ἑπτὰ ἐλευθέρων τεχνῶν, ἐν ᾗ ἅπασαι αὐταὶ αἱ τέχναι εἰς τὴν «θεολογίαν» ὑπαγόμεναι, ἀνεπλήρουν παρ' ἐκείνοις περίπου ὅ,τι ἡμεῖς σήμερον μὲρψωσιν καὶ παιδείαν γυμναστικὴν ἐννοοῦμεν.

§ 404.

Ὁ Deihardt ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ «γυμνασιακὴ διδασκαλία» σελ. 226 λέγει τάδε: «Τὸ trivium περιελάμβανε τὴν βαθμιαίαν τῆς γλώσσης διδασκαλίαν, δι' αὐτοῦ ἐδήλου τις τὴν βαθμηδὸν καὶ ἐπιστημονικῶς προαγομένην τῆς γλώσσης διδασκαλίαν ἐν ἐπιστημονικοῖς σχολείοις, διὸ καὶ τ' ὄνομα τοῦτο (trivium) εἰς τὰς τρεῖς ἐδόθη τάξεις, ἐν αἷς τὰ γλωσσικὰ ταῦτα μαθήματα ἐδιδάσκοντο. Καὶ πράγματι ἡ βαθμιαία αὕτη τῆς γλωσσικῆς διδασκαλίας σειρά, ὅτε μὲν οὕτω, ὅτε δ' οὕτω, μᾶλλον ἢ ἥττον

τροποποιηθεῖσα καὶ ἐν τοῖς χριστιανικοῖς σχολείοις ὑπὲρ τὰ 1000 ἔτη διατηρηθεῖσα, περιελάμβανε τὸν λόγον τοῦ πράγματος ἐν ἑαυτῇ, καὶ αἱ τρεῖς ἀνώταται τάξεις τοῦ γυμνασίου δικαίως δύνανται νὰ ὀνομασθῶσιν οὕτω (trivium), ἂν τις ἀπλῶς θελήσῃ νὰ ὀνομάσῃ ταύτας ἀναλόγως τῆς μείζονος σημασίας καὶ οὐσιώδους πορείας, ἣν κατέχει ἐν αὐταῖς ἡ γλωσσικὴ διδασκαλία. Οὕτω δὲ *tertia* μὲν ἤθελεν εἶναι ἡ τάξις τῆς γραμματικῆς, *secunda* ἡ τῆς ῥητορικῆς, καὶ *prima* ἡ τῆς διαλεκτικῆς, ἢ τῆς φιλοσοφίας.

§ 405.

Μετὰ ταῦτα τὴν μεγίστην ἐξήσκησαν ἐπιρροὴν ἐπὶ τὴν τῶν γυμνασίων διδασκαλίαν, καὶ τὴν μεγίστην φέρουσιν ἄμα σημασίαν τὰ μοναστήρια τῶν Βενεδικτίνων. Ὁ Βενέδικτος ἐκ Νουρίας κατὰ τὸ 524. Τὸ ὄρος Κασσίνον (Monte Casino) ἐν Καμπανίᾳ¹. Εἰς ταῦτά συνέρρεε σωρηδὸν ἡ νεολαία καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατηρτίζοντο μόνον θεολόγοι· εἶτα δὲ καὶ οἱ οὕτω καλούμενοι *extranei* ἤτοι οἱ τῆς θύραθεν παιδείας κάτοχοι. — Βασίλειος ὁ Μέγας ἐγένετο ὁ τύπος καὶ ὑπογραμμὸς τοῦ Βενεδίκτου, ὅστις ἐσέβετο τοῦλάχιστον καὶ ἐτίμα τοὺς ἐθνικοὺς συγγραφεῖς. — Ἡ σχολὴ τῶν Βενεδικτίνων παρουσιάζεται ὡς «ἡ κιβωτὸς τῆς κανονικῆς παιδείας καὶ ἀγωγῆς» τὴν μεγίστην φέρουσα ὁμοιότητα πρὸς τὰς «ἡγεμονικὰς σχολὰς» (Fürstenschule) τῆς Σαξωνίας καὶ τὰς Ἀγγλικὰς *hales*.

§ 406.

Κατὰ τὰ τέλη τῆς ς'. ἑκατονταετηρίδος ἀπαντῶσιν αἱ οὕτω «καθεδρικοὶ καὶ σχολαί» (Cathedralschule) τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ Γρηγόριον τὸν μέγαν, ἰδίως ὅμως βραδύτερον διὰ τοῦ παραδείγματος τοῦ ἐπισκόπου Διθόδουρου (νῦν Metz). Χροδεγαγγίου (742—766), διατάξαντος ὅπως οἱ πνευματικοὶ πατέρες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνελθόντες ἐν συναποτελέσωσι μοναστήριον ἐκ τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς αὐτοῦ περιοχῆς μόνης. Εἶτα πάλιν συχνάκις ἀνηγείροντο παρὰ τὰς μητροπολιτικὰς ἐκκλησίας ἕτεροι πλησίον τῶν ὁμοίων πολλοὶ ἐν τῷ αὐτῷ οἰκῆματι συνέζων ἱερωμένοι, ἀπλῶς τὸ ὄνομα φέρουσαι «καθιδρύματα» (stifta), παρ' οἷς σὺν τῷ χρόνῳ καὶ ὠκοδομήθησαν γενικῶς φέροντα τ' ὄνομα «ἐπισκοπικὰ διδασκτικὰ καθιδρύματα» (Stiftsschulen).

§ 407.

Διασημότετος διδάσκαλος τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγένετο ὁ Rhabanus

¹ Ἴδε περὶ αὐτοῦ περιτικτώτατα καὶ ἄριστα ἐν σελ. 149 τῆς «μικρᾶς ἱστορίας τῆς παιδαγωγίας» ὑπὸ Richard Lange, 1876, Σ. Μ.

Maurus, γεννηθείς μὲν τῷ 776, Ἀββάς τοῦ μοναστηρίου τῆς Φούλδης, παιδευθεὶς δὲ καὶ τελειωθείς ἐν τῇ τοῦ Τουρόνου (Tours) ὑπὸ τὸν Ἀλκουίνον ἀκμασάση ἀκαδημία, περὶ ἧς αὐτὸς ὁ Ἀλκυῖνος πρὸς Κάρολον τὸν Μ. γράφων, λέγει τάδε· «ἐνταῦθα ἄλλοις μὲν προτείνεται τὸ μέγα τῶν Ἀγίων Γραφῶν, ἄλλοις δὲ τῶν παλαιῶν ἐπιστημῶν ὁ οἶνος, ἄλλοις δὲ πάλιν χορτάζουσι τῶν γραμματικῶν γνῶσεων οἱ καρποί, καὶ ἄλλοι ζητοῦσι ν' ἀνακουφισθῶσι διὰ τῆς τάξεως τοῦ συστήματος τῶν ἀστέρων». Ὁ Ῥαβανὸς ἦν τῆς γνώμης ὅτι «πᾶσα γνῶσις, πᾶσα σοφία δίκαιον καὶ νόμιμον ὑπάρχει μόνων τῶν Χριστιανῶν κτήμα· πᾶν δ' ὅτι οἱ ἔθνη οἱ ἀπ' αὐτῶν ἔλαβον, δεόν ν' ἀνακτήσωνται αὐτὸ οἱ Χριστιανοί, ὡς ἰδίαν αὐτῶν καὶ δικαίως ἀνήκουσαν ἰδιοκτησίαν.» — Ἐγένετο δ' ὁ αὐτὸς καὶ magister τοῦ μοναστηριακοῦ τῆς Φούλδης σχολείου, ὅπερ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ εὐρωπαϊκὴν ἐκτέλεστο φήμην. Ἄλλως ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα παντελῶς ἐν τῇ δύσει ἠγνοεῖτο, ἐν ᾧ ὁ εἰς πάντας ἀρεστός καὶ προσφιλέστατος συγγραφεὺς ὑπῆρχεν ὁ Βεργίλιος.

ΚΕΦ. Γ'.

Ἐκ τῆς Καρόλου τοῦ μεγάλου μέχρι τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος.

§ 108.

Φροντὶς Καρόλου τοῦ Μ. ἐν γένει ὑπὲρ τῶν σχολικῶν. Τῆς Λατινικῆς γλώσσης κάθαρσις (purificatio). — Ἐρως τοῦ Καρόλου πρὸς τὴν Ἑλλ. γλῶσσαν. Τῷ 804 ἰδρύεται τῆς Ὁσναβρῦκης ἡ σχολή. Ἄν δὲ ἀποδεχθῶμεν τὸ παρὰ Baluzzi Α'. σελ. 419 ὡς ἀληθῆσον, τότε ὁ Κάρολος εἶχεν ἰδρύσει ἐν Ὁσναβρῦκη (Osnabrück) τὴν σχολὴν ὑπὲρ τῶν «Graecarum et latinarum litterarum»· ἀλλὰ τοσοῦτο μόνον ἐκ τοῦ βίου τοῦ Βρούωνος» εἶναι βέβαιον, ὅτι ὁ Βρούων οὗτος, Ὁθωνος τοῦ Α'. ἀδελφὸς γενόμενος καὶ ὕστερον τῆς Κολωνίας ἀρχιεπίσκοπος, εἶχε διδάξει μετὰ μεγίστης τῆς ἐπιτυχίας ἐν Utrecht τὴν Λατινικὴν ἅμα καὶ τὴν Ἑλλ. φιλολογίαν τοῦθ' ὅπερ ταυτοχρόνως καὶ ἐν τῇ ἐπισκοπικῇ τοῦ Ἀγ. Γάλλου σχολῇ ἐγένετο, καθὼς ἐπίσης καὶ ἐν ταῖς τῆς Λοθριγγίας σχολαῖς.

§ 109.

Ἦδη δ' ἀπὸ Λουδοβίκου τοῦ Εὐσεβοῦς ἄρχονται ἀναφανιζόμεναί τινες σχολαί, ἐν αἷς πάλιν αἱ ἐπτὰ ἐδιδάσκοντο τέχναι. Αἱ «σχολαὶ τῶν μοναστηρίων» καὶ τῶν «ἐπισκοπικῶν καθιδρυμάτων» παρακαμάζουσιν ὁσημέραι, ἐν τέλει τῆς ΙΑ' ἑκατονταετηρίδος πανταχοῦ παχλῆ ἐπικρατεῖ ἀμάθεια. — Τῷ 1086 κλείεται ἡ σχολή τοῦ Monte Casino. — Γρηγό-

ριος δὲ ὁ Ζ'. προτρέπει πάντας νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν κανονικῶν συγγραφέων. — Ὁ Ἅγιος Γάλλος ἐπίσης παρακαμάζει.

§ 118.

Ἐρχονται αἱ σταυροφορίαι, σὺν αὐταῖς ἄρχεται ἡ διάδοσις τῆς παιδείας καὶ μορφώσεως ὄχι πλέον μόνο· εἰς τοὺς κληρικούς ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Λαϊκούς. — Ἡ μέση τάξις τῶν πολιτῶν ἐκτιμᾶται πρεπόντως ἐν ταῖς μεγαλοπόλεις. — Ἡ μητρικὴ γλῶσσα λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. — Ἐκ τοῦ πολυμαθεστάτου τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος ἀνδρὸς Βικεντίου Βωβαίου (Vicent Beauvais) παρατηρεῖ τις, ὅτι ἂν καὶ πολλὰ εἰς τοὺς ἀρχαίους παραπέμνη συγγραφεῖς, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὸν Κυϊντιλιανόν, πάλιν ὁμως ἡ περὶ τούτων κρίσις αὐτοῦ, λίαν ὑπάρχει περιορισμένη. Κατὰ τὴν γνώμην αὐτοῦ μάλιστα «καλὸν οἱ ἔθνη οἱ ποιηταὶ ν' ἀποκλεισθῶσι τῆς διδασκαλίας τῆς νεολαίας.» (ἔπεται συνέχεια.)

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΝΕΩΤΕΡΑΣ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

Πραγματεία συγγραφεῖσα μὲν

ΥΠΟ Α. HORWITZ,

μεταφρασθεῖσα δὲ

ΥΠΟ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ ΓΑΞΕΜΗΛΟΥ. (α)

Περὶ τοῦ θεωρητικοῦ μαθήματος ἢ περὶ τῆς θεωρητικῆς διδασκαλίας.

Διὰ τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν ἐξαιρέτως λόγου ἀξία εἶνε τὰ τῆς ἀντιλήψεως καὶ προσοχῆς τὰ φαινόμενα τῆς μορφώσεως τῶν παραστάσεων, ἡ ἀνάμνησις καὶ ἡ μνήμη, τέλος ἡ νόησις καὶ ἡ γνῶσις (ἔννοια, κρίσις, συλλογισμός). Δὲν εἶνε μὲν εἰσέτι δόγμα καθ' ὅλον ἀνεγνωρισμένον, ὑπάρχει ὁμως θεωρία ἥτις κατέστη πιθανωτάτη δι' ἐκτεταμένης ἐπαγωγῆς καὶ ἐπιτυχῶς εὐρετικῆς ἀναλύσεως αὐτῆ, ὅτι ἡ θεωρητικὴ εἰς ἀντικειμένου παράστασις μετὰ πάντων τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν καὶ τῶν αὐτῇ ἀκολουθούντων (αἰσθήσεως, ἀναμνήσεως, νοήσεως) εἶνε ἀπλῶς πόρισμα

1 Συνέχεια τεύχους ἡ. σελ. 194. (τὸ ἐν σελ. 192 στίχῳ 7 φλογιστῶνος διόρθωσον «φλογιστοῦ ὡς»).

ὅπου προήλθεν διὰ βαθμιαίας ἀναπτύξεως ἐκ τοῦ ἐξ ὑποκειμένου ἡδέως ἢ ἀλγεινῶς αἰσθήματος καὶ τῆς ὑπὸ τούτου προκαλουμένης ἀντιδράσεως. Ἐν φαντασθῶμεν ὄντως καταδειχθεῖσαν τοιαύτην γενετικὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐν λόγῳ ψυχικῶν φαινομένων, ὧν ἡ σημασία μεγάλη διὰ τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν, τότε δὲν θὰ εἶνε μεγάλη ἀνάγκη ν' ἀποδειχθῆ ὅτι ἐξ αὐτῆς θὰ ἐπέβλη λαμπρὸν φῶς ἐπὶ τῆς θεωρητικῆς παιδαγωγικῆς, ὅτι θὰ εὐρεθῶσιν ἐν αὐτῇ ποικίλα ὠφέλιμα νεύματα, ὁδηγίαί καὶ χειραγωγίαί δι' εὐκολωτέραν ἀντίληψιν, καλλιτέραν διανόησιν, στεγανωτέραν καὶ διαρκεστέραν ἐντύπωσιν, τέλος ὅτι μόνον ἐν ταύτῃ τῇ γενετικῇ ἀναπτύξει εἶνε δυνατόν νὰ εὐρεθῆ ἡ ἀσφαλὴς βᾶσις τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποδείξεως πολλῶν μεθόδων καὶ ἀρχῶν, τὰς ὁποίας ἡ ἀσφαλεστέρα κρίσις τῆς παιδαγωγικῆς πράξεως ἀπὸ πολλοῦ εἶχεν εὐρεῖ καὶ ἐφαρμόσει.

Ἐν τῶν ἀξιολογητάτων προσόντων τοῦ μαθητοῦ εἶνε, ὡς πᾶς τις ἐξεύρει, ἡ προσοχή ἥτις εἶνε ὁ ἀναγκαῖος πάσης φυσικῆς ἀντιλήψεως· εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι αἱ ἰσχυρόταται ψυχικαὶ ἐντυπώσεις, πληγαὶ κτλ. δύνανται νὰ μένωσιν ἀπαρατῆρητοι, ἂν ἡ προσοχὴ περὶ ἄλλα πράγματα ἀσχολεῖται. Ὅτι τὸ ψυχικὸν τοῦτο φαινόμενον μετὰ τῶν συναφῶν αὐτῷ τῆς διαχύσεως καὶ ἐμβαθύνσεως (βαθυνοίας), πρέπει νὰ εἶνε λίαν διαφέρον διὰ τὸν διδάσκαλον, διότι ἀποτελεῖ τὴν πρώτην βᾶσιν πάσης δυνατῆς ἐνεργείας, εἶνε εὐνόητον, ὡς εἶνε εὐνόητον ὅτι πρέπει νὰ φθάσῃ οὗτος νὰ γνωρίσῃ τοὺς νόμους τούτου τοῦ τοσοῦτον σπουδαίου φαινομένου. Οὐχ ἦπτον δὲ σπουδαῖα εἶνε τὰ συγγενῆ τῇ προσοχῇ φαινόμενα τῆς ἀναπαραστάσεως, τῆς φαντασίας καὶ τῆς ἀναπολήσεως (ἀκουσίας καὶ ἐκουσίας ἀναμνήσεως), ἵνα ἐπέρχεται τῷ μαθητῇ ἐν εὐθέτῳ καιρῷ ὅ,τι ἔμαθε καὶ ἵνα μὴ ἐπέρχεται πᾶν μὴ ἀνήκον εἰς αὐτόν, ἵνα εἶνε εἰς κατάστασιν διὰ μεθοδικῆς ἀναπολήσεως νὰ διαθέτῃ τὰς ἀποκτηθείσας γνώσεις του μετὰ τινος ἐλευθερίας. Δὲν ἐννοοῦμεν ὅμως ἐνταῦθα τὰ παιγνιώδη τεχνάσματα τῆς ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει μνημονικῆς. Καὶ ἡ τελειοτάτη ψυχολογία οὐδέποτε θὰ κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ τὸ περίφημον χωνίον, δι' οὗ ἡ γνώσις εἰσέρχεται τόσον εὐκόλως καὶ καταλλήλως εἰς τὴν κεφαλὴν, ὡς ὁ οἶνος εἰς τὴν φιάλην. Ἄλλ' ὅτι ἡ γνώσις τῶν ψυχικῶν ὄρων τῆς ἀντιλήψεως, ἐντυπώσεως καὶ διατηρήσεως τῆς διδασθείσης ὕλης εἶνε ἀναγκαῖως σπουδαιοτάτη διὰ πάντα διδάσκαλον εἶνε πρόδηλον, ὡς καὶ ὅτι ἡ νόσις καὶ ἡ κατανόησις τῆς διδασθείσης ὕλης ἀποτελεῖ πρὸς τῇ ἀντιλήψει καὶ διατηρήσει τρίτον ὁμοίως ἀξιόλογον σημεῖον.

Ἡ νεωτέρα ψυχολογία ἔχει λοιπὸν καταδείξει ὅτι καὶ ἡ προσεχὴς καὶ προσέτι καὶ ἡ ἀκουσία καὶ ἡ ἐκουσία ἀναπαραστάσις ἀκολουθεῖ τὸν δρό-

μον τῶν ἐκάστοτε ἰσχυροτάτων συναισθημάτων, ὅτι ἡ ἀντίληψις, ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐκ νέου γνώσις στηρίζεται εἰς μακροτέραν σειρὰν φαινομένων, ἐν οἷς ἡ πρόκλητος κλίσις, τοῦτ' ἐστὶν ἡ συνήθεια, ἀσκησις καὶ ἱκανότης τινῶν ἀντιδραστικῶν ἐνεργειῶν, αἵτινες πρωταγωνιστοῦσι καὶ τέλος ὅτι ἡ ἀφομοίωσις, τοῦτ' ἐστὶ, ἡ κατὰ τάξιν τῶν νέων ἐν τῇ σειρᾷ τῶν γνωστῶν παρεστάσεων, ὡς καὶ τὸ αὐτῷ συναφὲς ἐντροεῖν, καταροεῖν κτλ. συνίσταται εἰς τὴν ἰδιάζουσαν τελείωσιν τοῦ δυνατωτάτου συναισθήματος ἐπὶ παντὸς ἀσθενεστέρου, ἥτις γίνεσθαι διὰ τῆς ἐνεργητικῆς συντομεύσεως δυνάμει τῆς βαρύτητος καὶ εἰς τὴν διὰ τούτου ἐπιφερομένην ἀνάκτησιν τῆς διὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν νέων τεταραγμένης ψυχικῆς ἰσορροπίας. Εἰδικῆ δὲ ἐργασία καὶ ἀπόδειξις τούτων τῶν ἐνταῦθα μόνον ἀδρότατα δηλουμένων πράξεων καὶ θεωριῶν δὲν πρέπει νὰ προσδοκᾶται φυσικῶ τῷ λόγῳ ἐνταῦθα.¹ Ἐνταῦθα ὅμως δύναται μόνον νὰ ἀποδείξη τις ὅτι βεβαίως ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν ψυχικῶν τούτων θεωριῶν εἶνε νὰ προσδοκῶμεν νέαν ὠφέλιμον πρόοδον, ζωοποίησιν καὶ ἀνακκίνισιν τῆς θεωρίας τῆς παιδαγωγικῆς.

Ἄξιον ὅμως λόγου ἐνταῦθα πρὸ παντὸς εἶνε τοῦτο ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ πράξις μετὰ τῆς εἰς τὴν πράξιν ἰδίας ἀσφαλοῦς ἐφαρμογῆς καὶ εὐστοχίας εὕρεν ἀπὸ πολλοῦ ἐν γένει ταῦτα τὰ ἀληθῆ στοιχεῖα πάσης παιδαγωγικῆς ἐνεργείας, ὡς τε αὕτη δύναται νὰ χρησιμεύσῃ κατὰ πολλὰ τῆς ψυχολογικῆς θεωρίας εἰς ὑποστήριξιν. Ἡ δὲ προσοχὴ τοῦ μαθητοῦ διεγείρεται, ἂν ἐλλείπῃ τὸ ὑλικὸν συμφέρον, δι' ἰσχυρῶν προτροπῶν τοῦ φόβου ἢ δι' ἐλπίδος (δὲν εἶνε ἀνάγκη πάντοτε βέβαια νὰ εἶνε ἡ ἐν τῇ γωνίᾳ κεκλιμένη βακτηρία ὁ ἔσχατος οὗτος τρόπος· ἀλλὰ τὸ σέβας καὶ ἡ ἀγάπη διὰ τὸν διδάσκαλον δύναται νὰ εἶνε ἔτι ἐνεργητικώτερα). Οὕτως ὁ συναθροισμὸς καὶ ἡ συγγέντρωσις καὶ ἡ ἀνάμνησις, ὡς ἡ ἐπὶ πολὺ διατήρησις ἀτόπων διανοημάτων, παραναγκάζεται διὰ τῶν αὐτῶν μέσων. Ἡδὴ αὐτὰ ταῦτα τὰ μέσα πρέπει καὶ διὰ τὰ καταροεῖν καὶ ἐντροεῖν νὰ εἶνε ἐν χρήσει. Ἰσχυραὶ δὲ προτροπαὶ πρέπει εἰς τὸν μαθητὴν νὰ παράγωσι τὴν καλὴν θέλησιν καὶ τὴν ἐνεργίαν ἐν τῇ συγκετρώσει τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἐπὶ τοῦ προκειμένου σημείου, ἂν καὶ ἐνταῦθα πρέπει φυσικῶ τῷ λόγῳ μᾶλλον νὰ ἐπισύρῃ τὸ ὑλικὸν συμφέρον εἰς τὸ ἀντικείμενον ἢ τὰ πειθαρκικὰ αἰσθήματα τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐλπίδος, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο ὑπερβολικῶς ἐφαρμοζόμενα νὰ ἀπομαραινῶσι τὸν μαθητὴν. Ἄλλὰ πρέπει ἐνταῦθα νὰ ἐκτελεθῇ τὸ πᾶν ἡ παιδαγωγικὴ τέχνη τοῦ διδασκάλου. Ἴνα

¹ Πρέπει πολλῶ μᾶλλον διὰ τοῦτο νὰ παραπέμφωμεν εἰς τὰς ψυχολογικὰς ἀναλύσεις, μάλιστα τὴν ἀνάλυσιν τοῦ νεστὶν. Halle 1872.

κάμη τίς τι καταφανές, ζητεί να παραστήσῃ αὐτὸ τόσον συγκεκριμένως καὶ καταληπτῶς ὅσον εἶναι δυνατόν, τοῦτ' ἐστὶ λαμβάνει διὰ γενικὴν τινα πρότασιν εἰδικὸν παράδειγμα, διὰ νὰ συγκεκριτῶσῃ ἐγγὺς ἐπὶ τοῦ μέρους τὴν πνευματικὴν δύναμιν, ἥτις δὲν δύναται εἰσέτι νὰ περιλάβῃ τὸ ὅλον, καὶ μάλιστα ἐκλέγει τὰ παρδείγματα ὅσον δύναται ἐκ τοῦ κύκλου τῶν ἀμέσων ἀντιλήψεων καὶ ἐνδιαφερόντων συναισθημάτων τοῦ μαθητοῦ, (κεράσια, μήλα, ὡς πρέπει νὰ χρησιμεύωσι διὰ τὰ μικρά, (ἵπποι, κύνες καὶ τὰ ὅμοια διὰ τὰ μεγαλείτερα παιδία).

Οἱ πρότεροι τῶν ἡμετέρων εἶχον ἐννοήσει ὅτι ἰσχυρὰ συναισθήματα χρησιμεύουσι νὰ ἐντυπώσωσι τι μάλιστα στερεῶς εἰς τὴν μνήμην. Οὕτω ἐπὶ τῆς ὁροθεσίας δυνατὰ ἐκολοφίζον νέους τινάς τοῦ δὲ κολαφισμοῦ ἀνεξέλαειπτος ἐντύπωσης ἐφαίνετο ὅτι συνεβάλετο εἰς τὸ νὰ παγιωθῶσιν ἐν τῇ μνήμῃ οἱ τύποι τοσοῦτον ὅσον τὰ ἀνεξέλαειπτα μνημεῖα.

Τὸ αὐτόματον (spontaneitact) τῶν ὑψηλοτέρων πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἐπιθεωρητικοῦ τῶν κατωτέρων αἰσθητικῶν δυνάμεων παρετήρησαν ἤδη καὶ οἱ παλαιότεροι ψυχολόγοι καὶ πολλάκις ἐπραγματεύθησαν περὶ αὐτοῦ. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἔμεινε καὶ διὰ τὴν νεωτέραν ψυχολογίαν οὐχὶ μόνον ἐξ ἴσου ἀξιόλογος, ἀλλὰ καὶ τώρα μόνον ἐπίσταται νὰ ἐννοῇ αὐτὴν ὀρθῶς καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ, ἐν ᾧ ἐκείνη οὐδὲν ὀρθὸν ἤξευρε νὰ ἐπιχειρῇ μὲ αὐτήν. Πῶς πῦρ καὶ ὕδωρ, πῶς τὸ ὅλως αὐτόματον πνεῦμα καὶ τὸ ὅλως ἐπιδεκτικὸν αἰσθητικὸν συνέρχονται;

Ἡ νεωτέρα ψυχολογία μετατρέπει τὴν ποτὲ ἀκαμπτον καὶ ὅλως ἀσχετον διχοτομίαν εἰς τινα βέβουσαν κατὰ βαθμοὺς μεταβάσιν, ὡς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ πνεύματος καὶ σώματος ἐν γένει, ὡς ὁ φυσικὸς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ θετικοῦ καὶ τοῦ ἀρνητικοῦ ἠλεκτρισμοῦ ἢ ὁ χημικὸς τὴν ἀντίθεσιν τῶν ὀξέων καὶ βάσεων. Ἐκάστη ψυχικὴ κατάστασις ἀπέναντι μὲν τῆς πρότερον κειμένης (κατωτέρας) βαθμίδος ἀναπτύξεως εἶναι αὐθόρμητος, ἀπέναντι δὲ τῆς ὑψηλοτέρας, τῆς ἐπομένως αὐτῇ ἐπιδεκτικῆ· π. χ. ἡ ἀνάμνησις εἰς μὲν τὰ κάτω ἀπέναντι τῆς αἰσθήσεως εἶναι αὐθόρμητος, εἰς δὲ τὰ ἄνω ἀπέναντι τοῦ διανοεῖσθαι ἐπιδεκτικὴ καὶ οὕτω καθεξῆς εἰς πολλὰς βαθμίδας μεταβάσεως. Τὸ αὐτόματον τοῦτο (δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ αὐτὸ καὶ αὐτονομίαν, ἐλευθερίαν, ἰδίαν ἀβξῆσιν) εἶναι ὁ ἐξ ἀρχῆς ἰδιώτατος κύριος χαρακτήρ, ὅστις διὰ τῆς ὅλης ὀργανικῆς φύσεως διέρχεται, εἶναι ἡ ἰδιάζουσα δύναμις, δι' ἧς ἡ ζωικὴ καὶ φυτικὴ ζωὴ ἐξυψοῦται ὑπὲρ τὴν νεκράν.

(ἔπεται συνέχεια).

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ

ΕΝ Τῇ ΠΑΓΚΟΣΜΙῳ ΕΚΘΕΣΕΙ ΤΩΝ ΠΑΡΙΣΙΩΝ

ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ

E. F. SCHERDLIN

ΕΛΛΑΣ.¹

Ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκθέσις δὲν παρουσιάζει τι τὸ ἐκτακτον. Ἐν τῇ ὁδῷ τῇ καλουμένῃ «Rue des Nations», ὑψοῦται μεταξὺ τοῦ πυλῶνος τῆς Βελγικῆς καὶ Δανικῆς Ἐκθέσεως κόσμιον καὶ καθ' ἑλληνικὸν ῥυθμὸν ἐγηγερμένον οἰκοδόμημα, οὗ ἐμπροσθεν ἴσταται κομψὸν ἡμιστύλιον μετὰ τοῦ ἀγάλματος τῆς Παλλάδος κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Φειδίου ἐν τῷ Παρθενῶνι τῆς ἀκροπόλεως. Παραβάλλον τις τὴν Ἑλλάδα πρὸς ἄλλα μικρότερα ἔθνη τῆς Εὐρώπης, θὰ εὖρη βεβαίως αὐτὴν ὑποδεστέραν. Ἀλλὰ κρίνων τις αὐτὴν καθ' ἑαυτήν, θὰ εὖρη ἔθνος, ὅπερ μετὰ μακρὰν περίοδον καταπτώσεως καὶ αἰσχροῦ δουλείας, δὲν ἐπελάθετο τῆς ἀρχαίας αὐτοῦ δόξης ἀλλ' εὐγενῶς φιλοτιμεῖται νὰ καθέξῃ θέσιν ἐν τῷ πεπολιτισμένῳ κόσμῳ. Τὰ προγράμματα καὶ παντὸς εἶδους σχέδια παρέχουσι ἱκανὰς ἀποδείξεις πρὸς τοῦτο. Μαθητῶν τετράδια δυστυχῶς δὲν ἠδυνήθην νὰ ἴδω, διότι κατὰ τρόπον ἀκατανόητον ἦσαν διὰ κλείθρων καὶ μανδάλων κεκλεισμένα, οἱ δὲ φύλακες ἔχοντες ἄλλην φαίνεται ἐργασίαν, ὡς κομῆται ἐφαίνοντο ἐν τῇ Ἐκθέσει.—Ἐκ τῶν στατιστικῶν δὲ πινάκων ἐμφαίνεται ὅτι ἡ ἀναγεννηθεῖσα Ἑλλάς καὶ κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν βαίνει πρὸς τὰ πρόσω ὡς κατὰ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. (ἔπεται εἶτα ἡ ἀπαρίθμησις τῶν παιδευτηρίων κλπ).

Ἄν τὰ διάφορα σχολικὰ ἀντικείμενα παραβάλωμεν πρὸς τὰ τῶν ἄλλων ἔθνων, εὐρίσκομεν βεβαίως ἐν αὐτοῖς πολλὰς ἀκόμη ἐλλείψεις. Τὰ ἐργαλεῖα καὶ τὰ βιβλία ὑπολείπονται τῶν τοιούτων ἐν ἄλλοις ἔθνεσιν. Ἄλλ' ἡ γνώσις τοῦ βελτίονος ἔδωκεν ἤδη τὴν πρὸς τὴν ἀναμόρφωσιν ὄθησιν, καὶ ἡ Ἑλλάς διεγνώσθη ὅτι τὸ μέλλον αὐτῆς μεγαλεῖον ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐξαπλώσεως τῆς παιδείας εἰς πάντα τὰ στρώματα τῆς κοινωνίας, ἡ δὲ ἐντελής διεξαγωγὴ τῆς μεγάλης ταύτης ἰδέας εἶναι ἔργον τοῦ χρόνου.

¹ Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς ὤραιας καὶ ἐκτενεστάτης περιγραφῆς περὶ τῶν σχολείων ἐν τῇ Ἐκθέσει τῶν Παρισίων.

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΤΟΜΜΑΖΕΟΥ¹

ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΣ

Ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ε. Σιάτζμαυερ, καὶ ἀπὸ τῆς
Γερμανικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπὸ Γ. Δημητριάδου.

Α΄.

Ἡ δύναμις τῆς παιδαγωγίας

Αἱ τρεῖς λέξεις *creatura* (πλάσμα, πιδίδιον), *creatio* (πεπλασμένος, κόσμος, πεπαιδευμένος, *creanza* (κοσμιότης, κομψότης, εὐπαιδευσία) δεικνύουσιν ὅτι ἡ πρᾶξις τοῦ ἀνατρέφειν (*creare* = *educare*) τοῖς ἡμετέροις προγόνοις ἐθεωρεῖτο ἔργον τι πλάσεως. Καὶ ὄντως τὸ ἀνατρέφειν οὐδὲν ἕτερον κατ' οὐσίαν ἢ τὸ μεταβιβάζειν πλαστικὴν ἐνέργειαν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην ἀνθρώπου ψυχῆν.

Ὁ λόγος, ὅστις «ἐν ἀρχῇ ἦν,» ἐπιδοᾷ καὶ ἐπὶ τὸν ἀνθρώπινον βίον πλάττων, σώζειν, ἐλευθερῶν. Ὁ ἐνθουσιώδης καὶ ἐνθουσιασμὸν ἐμποιῶν λόγος τοῦ παιδαγωγοῦ εἶνε ὡσούτως πλαστικὴ δύναμις, καίτοι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μετὰ κόπου καὶ βραδέως πλάττει. Καὶ οὕτω δύνανται καὶ ὀφείλουσιν οἱ παιδαγωγοὶ (οἱ γονεῖς καὶ διδάσκαλοι) καὶ οἱ παιδαγωγοὶ τῶν λαῶν (οἱ φιλόσοφοι, ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς) νὰ θεωρῶσιν ἑαυτοὺς ὡς συνεργάτας τοῦ ἱεροῦ ἔργου τῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡς προφῆτας καὶ ἱερεῖς.

Πλείω θαύματα τελοῦνται ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ καὶ πνευματικῇ διαπλάσει τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἢ ὅσα ἐτετέλεσθησαν ἐν τῇ πλάσει τοῦ κόσμου.

Ὁ Κικέρων διακρίνει δύο στοιχεῖα ἀνατροφῆς καὶ παιδεύσεως τοῦ ἀνθρώπου :

1) Τὸ ἔμφυτον ἢ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ἣτις ὡς σπέρμα τῇ βοήθειᾳ τῶν ἀναγκαίων ἐξωτερικῶν μέσων ἐξ ἰδίας ἐσωτερικῆς δυνάμεως ἀναπτύσσεται, καὶ

2) Τὸ σύνολον τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων, αἵτινες ἐκάστῳ προσώπῳ δίδουσι τὸν ἰδιάζοντα χαρακτήρα.

Ἀνατροφή, ἣτις ἐξῶθεν μόνον ἐντυπώσεις δέχεται, ἔσωθεν δὲ συνάμα

¹ Νικόλαος Τομμάζεος, διάσημος φιλολόγος καὶ φιλόσοφος γεννηθεὶς τῷ 1802 ἐν τῇ πολυχλίῳ τῆς Δαλματίας Σεβενίκῳ, ἀποθανὼν τὸ 1874 ἐν Φλωρεντίᾳ, εἶνε εἰς τῶν μεγίστων καὶ λίαν ἐγκωμιαζομένων συγγραφέων καὶ χαρακτήρων τῆς ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι Ἰταλικῆς ἱστορίας τῶν γραμμάτων.

δὲν ἀναπτύσσεται, θλίβει καὶ ἀποπνίγει τὸν ἀνατρεφόμενον. Σπóρος ἄνευ γῆς ἐπίσης δὲν δύναται νὰ παραγάγῃ τι, ὡς γῆ ἄνευ σπόρου. "Ὅθεν εὐστόχως ἐν τῇ Δ΄. τῶν Ὁδῶν τοῦ δ' Ὁράτιος ἄδει :

Natura sed vim promovet insitam
Rectique cultus peccora roborant

"Ἦτοι :

Ἄλλ' ἡ φύσις φύει τὴν ἔμφυτον αὐτῆς δύναμιν,
ὀρθῆ καλλιέργειᾳ βίωννυμένων τῶν αὐτῆς στέρνων.

Ἀνατρέφειν, σημαίνει ἐκτρέφειν, εἰς φῶς ἐκφέρειν καὶ αὖξιν τὰς ἐμφύτους δυνάμεις τοῦ ἀνατρεφόμενου. Πᾶν τὸ μὴ ὑπὸ τῆς φύσεως βλαστοῦ δίκην ἔμφυτον αὐτῷ ἀδύνατον νὰ ἐξαχθῇ ἐξ αὐτοῦ ἢ τέχνη νὰ ἐμφυτευθῇ αὐτῷ. Ἄλλ' οὐδ' ἡ ἀρίστη φύσις δὲν ἀρκεῖ μόνη. Ἡ φύσις ζητεῖ καλλιέργειαν, ἣτις εἶνε εἶδος λατρείας, ἣν προσφέρομεν αὐτῇ καὶ τῷ πλάστῃ αὐτῆς. Ἄνευ ταύτης οὐδὲν ἔμφυτον προτέρημα, οὐδεμίᾳ εὐφυίᾳ ἔστω καὶ ἡ μεγίστη δὲν δύναται νὰ ἐπιδώσῃ, ἀλλ' εἴτε μένουσα ἀπαιδευτος, ἀπλαστος, ἀσθενῆς παρακμᾶζει καὶ ἀφ' ἑαυτῆς καταναλίσκεται ὡς δ' ἀμεταχειρίστος μαγνήτης, εἴτε — ἐξαγριοῦται καὶ μεταπίπτει εἰς τὸ πονηρὸν καὶ τὴν φθοράν. Εἶνε μέγα ἔργον, ἄξιον πολυτῶν, πολυειδῶν καὶ βαθειῶν σπουδῶν τὸ ν' ἀνερευνηθῇ τις, ποῖοι βλαστοὶ τοῦ ἀληθοῦς, ὠραίου καὶ καλοῦ ἐκάστω ἀνθρώπῳ ἔμφυτοι, καὶ ποῖοι βλαστάνουσιν ἢ μαραινόνται καὶ ἐκλείπουσι. Ποῖαι πλάναι ἐκ τῆς προσωπικῆς ἀδεξιότητος τοῦ παιδαγωγοῦ πηγάζουσαι ἢ ἐξ ἐναντίων ἐξωτερικῶν περιπτώσεων ἢ ἐσωτερικῆς καταστάσεως τοῦ ἀνατρεφόμενου κωλύουσι τὴν τακτικὴν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ, καὶ κατὰ πόσον ἀνθρωπίνῃ ἐπιμέλειᾳ δύναται νὰ προστατεῦσῃ τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ ἐν γένει νὰ ἐπινεργήσῃ ἐπ' αὐτοὺς ἄνευ βλάβης ἢ καταστροφῆς αὐτῶν.

Ἦδη δ' Δάντης ἤσσε :

Ὅσάκις ἐχθραὶ τύχαις νὰ συναντᾷ συμβαίνει
Κακῶν καρπῶν ἢ φύσις γενέταιρ' ἀποβαίνει.

Ἐπίσης καὶ ὁ σπόρος τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ

Ὅταν ποτὲ ἐκπέσῃ ἐν γῆ μὴ ἀγαθῇ.

Ναί, ἂν ὁ κόσμος ἐκεῖ κάτω προσεῖχεν

Εἰς τὸ θεμέλιον, ὅπερ ἡ φύσις ἔθηκε,

Καὶ ἠκολούθει αὐτῇ, τότε μόνον

Καλοὶ ἄνθρωποι θά ὑπῆρχον.

Ἔμεις ὅμως διατρέφετ' αὐτὴν· διότι

Τοῦτον μὲν, ὅστις ὑπ' αὐτῆς προῦρίστω στρατιώτης

Ποιεῖτε κληρικόν, ἐκεῖνον δὲ τοῦναντίον, ὅστις

Αὐτόχρημα κληρικὸς, ποιεῖτε βασιλέα.

Οὕτω λοιπὸν ἀποτυγχάνετε τῆς ὀρθῆς ὁδοῦ.

Ὅχι ἦττον δὲ δυσχερῆς ἢ ἔγκαιρος κατανόησις τῶν ἐμφύτων προτερημάτων τοῦ ἀνατρεφόμενου καὶ ἡ ἀσφαλῆς διάκρισις τούτων ἀπὸ τῶν ἐξωθεν ἐπικτητῶν συνηθειῶν καὶ δευτερευουσῶν ἰδιοτήτων ὅφ' ὧν ταῦτα κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον συγκαλύπτονται καὶ παραμορφοῦνται. Ἄλλ' ὥσαύτως δυσχερῆς κατανόησις τις ταῦτα νὰ ἀκολουθῆ αὐταῖς καὶ μὴ ἀντιπράττει (ἔπεται συνέχεια)

ΓΝΩΜΑΙ ΕΤΑΙΡΩΝ

Ἐπὶ τῶν προκηρυγμένων ζητημάτων

ΥΠΟ ΤΟΥ

ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

(Ἰδὲ συνέχ. τεύχος Θ'. σελ. 392.)

Ζ'.

Γνώμη τοῦ ἐταίρου καὶ δημοδιδασκάλου Κυπαριστίας Δημ. Χριστοδούλου.

Ζήτημα α'.

Περὶ τῶν μὴ πλήρων συσταθησομένων σχολείων.

Κατ' ἐμὲ τὰ σχολεῖα τῶν κωμῶν, ὡς καὶ τὰ πόλεων, εἰς τὸν αὐτὸν ἀφορῶσιν ἔθνωφελῆ σκοπὸν, τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν μόρφωσιν τοῦ λαοῦ, δέον, ἐπιθεωρούμενα κατὰ τὰς ἐτησίους ἐξετάσεις ὑπὸ τῶν κατὰ νομὸς καὶ ἐπαρχίας πρωτοβαθμίων δημοδιδασκάλων, νὰ ὑπάγουνται εἰς τὸν αὐτὸν κανονισμόν καὶ σχέσιν πρὸς τὰ πλήρη τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ κράτους. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις τῶν κωμῶν ἡ διδασκαλία τῶν κοσμητικῶν μαθημάτων ὡς καὶ τῶν ἱερῶν γενήσεται οὐχί τόσον ἀκριβῆς καὶ τελεσφόρος, συνεπεὶα τῆς σχετικῆς ἀναπτύξεως τῶν τριτοβαθμίων δημοδιδασκάλων, ὡς καὶ τῆς τῶν χωρικῶν παιδῶν, παραβαλλομένων πρὸς τὰ τῶν πόλεων. Ἄλλως τε κατ' ἀνάγκην, οἱ διδάσκαλοι τῶν κωμῶν, νὰ ἐπιστώσιν τὴν προσοχὴν των ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὰ μαθήματα τῆς ἀναγνώσεως, γραφῆς καὶ ὑπαγόρευσιν καὶ ἀριθμητικῆς πρακτικῆς, ἐν γένει μετ' ἐφαρμογῆς διότι κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ μαθηταὶ τῶν εἰρημένων σχολείων ἐνεκὰ ἀπορίας καὶ τῶν ἀγροτικῶν ἐργασιῶν δὲν δύνανται νὰ ἐξκολουθῶσι τὰς περαιτέρω σπουδὰς των.

Ζήτημα β'.

Περὶ ἐπιτροπειῶν καὶ τρόπου, δι' οὗ δύνανται νὰ ἐξασφαλισθῆ ὁ τὸ καθήκον αὐτοῦ ἐκπληρῶν διδάσκαλος.

Αἱ πρὸς παῦσιν καὶ διορισμὸν ἐξουσαι τὸ δικαίωμα ἐπιτροπεῖαι οὐδὲν ὡς κατ' ἐμὲ λυσιτελεῖς θὰ ἀποβῶσι· α) διότι τίς οἶδεν, ἐὰν τὸ προσωπικὸν τῶν ἐπιτροπῶν τούτων, δὲν θὰ παρεκκλίνῃ τοῦ σκοποῦ καὶ β) διότι οἱ κατὰ τόπους κομματάρχαι, ἐπεμβαίνοντες καὶ εἰς τὰ τῶν σχολείων, εὐκολώτερον θὰ ἐνεργῶσι διὰ τῶν ἐπιτροπειῶν ἢ διὰ τοῦ ὑπουργείου τὰς πρὸς τοὺς δημοδιδασκάλους συμπαιθείας ἢ ἀντιπαθείας αὐτῶν καὶ οὕτως ἀντὶ ἐξασφαλίσεως θὰ ἐκτεθῶμεν οἱ δυστυχεῖς δημοδιδάσκαλοι εἰς ἀέναντον ἠθικὸν ἀντιπερισπασμὸν, κλωνιζόμενοι δωρεὰν ὅτε μὲν ὑπὸ τοῦ ἐνός, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ ἐτέρου, πρὸς ἰδίαν καὶ τῆς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως βλάβην. Ἄλλως τε ὁ διορισμὸς ἢ ἡ ἀπόλυσις τῶν δημοδιδασκάλων, ἔστω δικαίωμα ἀναφαίρετον ἰδίως τῆς γενικῆς διευθύνσεως τῶν σχολείων, ἢ τοῦ ὑπουργείου, δυναμένου νὰ ὑπηρεασπίζηται ἀνεπηρέαστως τὸ δίκαιον κατὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν βουλευτῶν, δημάρχων καὶ λοιπῶν καταχρηστικῶς λαμβανόντων μέρος εἰς διορισμοὺς καὶ παύσεις.

Ζήτημα γ'.

Περὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐποπτείας.

Οὔτε ὁ φόβος τῆς ἐποπτείας, οὔτε καὶ τὸ συμφέρον αὐτὸ δύνανται νὰ ἔχωσιν ἐπαισθητὴν ἐπιρροὴν ἐπὶ τῆς ἀκριβοῦς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος, ἐὰν τὸ τυχαίως ἀσπασθὲν ἀντίκειται εἰς τὴν φύσιν καὶ ὁ ἐπαγγελματικῆς στερεῖται τοῦ ἐλατηρίου τῆς ὑπομονῆς καὶ φιλοτιμίας. Ἐν ἄλλοις, ἐὰν ὁ διδάσκαλος κωφεύῃ εἰς τὴν φωνὴν τῆς συνειδήσεώς του, ἥτις εἶναι ὁ μόνος ἄγρυπνος ἐπόπτης καὶ θεωρὸς τῶν πράξεων αὐτοῦ, κατὰ τί δύνανται νὰ μετατρέψῃ τὸν χαρακτῆρα τοῦ διδάσκοντος καὶ νὰ ὠφελήσῃ τὴν ἀδικουμένην νεολαίαν στιγμιαία τις παρουσία ἐπόπτου ἢ ἄλλης ἐπιτροπῆς ἐν τῷ σχολείῳ; Ὅθεν κατ' ἐμὲ πρὸς τὸ κρατούμενον ἐν ἐκάστῳ δημοτικῷ σχολείῳ μόνιμον βιβλίον, καὶ τὴν ἐτησίως μετὰ τὰς ἐν-αυσίους πεμπομένην πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ἐκθεσιν τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς, τὸ γενικὸν διευθυντήριον προνοησάτω μᾶλλον καὶ περὶ τῆς διαγνώσεως τοῦ χαρακτῆρος τῶν δημοδιδασκάλων, ἐξακριβομένου ὑπὸ τοῦ χρόνου, ἢ περὶ πολυμαθείας αὐτῶν καθόσον τὰ πράγματα αὐτὰ τῆς πατρίδος ἐν γένει λαλοῦσιν ὅτι χρῆζομεν ἀρετῆς μᾶλλον ἢ δὴ ἢ πολυμαθείας. Δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἔχομεν πλεῖστους ἐπιστήμονας καὶ πλου-

φθόγγους πολιτικούς ρήτορας; ἀλλὰ κατὰ τί ὠφελήθη ὑπ' αὐτῶν τὸ ἔθνος! Πάντες εἰκόασι λύρα κελὸν μὲν φθεγγομένη οὐκ ἀκονούσῃ δὲ τοῦ μέλους.

Ζήτημα δ'.

Περὶ τοῦ, ἐὰν πρέπει νὰ τελῶσιν οἱ μαθηταὶ δίδακτρα.

Δὲν εἶναι ζήτημα ὅτι ἡ μισθοδοσία τῶν δημοδιδασκάλων, παραβαλομένη πρὸς τὴν τῶν ἄλλων ὑπαλλήλων, οἵτινες καὶ πλείστα ἔχουσι τυχερά, (διὰ νὰ μὴ εἶπω ὑπεξαίρεσεις τοῦ δημοσίου πλοῦτου) εἶναι ἐλαχίστη μὴ ἀνταποκρινομένη πρὸς τὸ πολύπονον αὐτῶν ἔργον· ἐν ᾧ ἐὰν προσθέσωμεν καὶ τὴν ὑπερτίμησιν τῶν τροφίμων καὶ λοιπῶν, ἀπολύτως ἀναγκασιούτων, ὁ δημοδιδάσκαλος περιοριζόμενος εἰς μόνον τὸν εὐτελεῆ αὐτοῦ μισθόν, ἐξ ἀνάγκης θὰ περιέλθῃ τότε εἰς τὸν ἔσχατον ἐξευτελισμὸν τοῦ ἐπαίτου· φαντασθῆτε, συνεπῶς, καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ στενοχωρίαν, ἐὰν μάλιστα τύχῃ νὰ περιστοιχίζεται ὑπὸ πολυμελοῦς οἰκογενείας.

“Ὅθεν δυοῖν θάτερον, ἢ ὁ μισθὸς τῶν δημοδιδασκάλων, νὰ ἀυξήθῃ κατὰ τὸ εἶδος, ἢ ἀπ' εὐθείας ὁ δημοδιδάσκαλος νὰ δέχῃται δίδακτρα παρὰ τῶν μαθητῶν· ἀπ' εὐθείας, λέγω, ἐγκρινομένου τοῦ περὶ διδάκτρων, διότι τοῦτο συντείνει κατὰ τι εἰς τὸν ζῆλον τοῦ διδασκάλου, ἀνταμειβομένου μνησιαῶς ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ κατ' ἀρέσκειαν καὶ οὐχὶ ὠρισμένως διὰ νὰ μὴ γίνωνται ἀπαιτήσεις καὶ παράπονα. Ὅπως δὴποτε ὁ ἐλάχιστος ὅρος τῶν διδάκτρων, διὰ τοὺς δυστροποῦντας γονεῖς, δέον νὰ προσδιορισθῇ εἰς λεπτὰ 25, διότι ὑπάρχουσι πολλοὶ καὶ τῶν εὐπορούντων πέμποντες δίδακτρα ὅλως εὐτελεῆ ἀπὸ 15—20 λεπτά.

Ζήτημα ε'.

Περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν ἀπὸ τοῦ παλαιῦ διδασκαλείου λαβόντων πτυχία δημοδιδασκάλων.

Εἶναι δῆλον ὅτι οἱ διδαχθέντες ἐν τῷ παλαιῷ διδασκαλείῳ δημοδιδάσκαλοι, ἐδημιουργήσαν ἐπιδεξιῶς πῶς καὶ σύμφωνα πρὸς ὃν ἐπεδίωκον προορισμὸν, συντελοῦντες ἕκτοτε καὶ ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς ἐντιμὰ μέλη τῆς κοινωνίας διακρινόμενοι, καὶ ὑπὲρ τοῦ ἔθνους συνεισφέροντες τὸν ἠθικὸν αὐτῶν ὄβολόν ἀγογγύστως. Αἰδὸ οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος δημοδιδάσκαλοι, ὡς τακτικώτερον καὶ θεοσεβέστερον διδαχθέντες, καὶ μὴ ὄντες ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἐκ τοῦ σωροῦ ἐκείνου τῶν τυχαίως χειροτονηθέντων μεταγενεστέρως δημοδιδασκάλων, φρονῶ ὅτι εἶναι δίκαιον, νὰ τύχῃσιν ἰδιαίτερας ὑπὲρ αὐτῶν προνοίας ὑπουργικῆς; ἵνα μὴ καὶ τοῦ λοιποῦ κατ' ἐξαιρέσειν

καὶ ἀποκλειστικῶς ὡς προνόμιον ἐπιφυλάσσονται διὰ τινος τῶν πρωτευουσῶν αἰ μᾶλλον τιμητικαὶ καὶ προσοδοφόροι θέσεις· καθόσον πάντες ὑπὸ τῶν αὐτῶν κατεχόμεθα φιλοτιμιῶν καὶ τὰ αὐτὰ δικαιώματα ἔχομεν ἀπέναντι τοῦ νόμου· ἡ ἀρετὴ μ' ὅλα ταῦτα δέον παντοῦ καὶ πάντοτε νὰ προτιμᾶται· διότι ἄλλως προσκρούομεν εἰς τὸ δίκαιον καὶ μαραίνομεν τὸν ζῆλον.

Ζήτημα ς'.

Περὶ τῆς οὐσιώδους διαφορᾶς τῶν σχολείων τῶν θηλέων.

Ἡ τοῦ γυναικείου φύλου ἀνάπτυξις στηριχθήτω, ἐξαιρητικῶς, ἐπὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἱερῶν μαθημάτων καὶ τῆς τῶν ἐνδόξων προγόνων μας ἱστορίας· διότι, κατ' ἐμέ, τὰ μαθήματα ταῦτα ἀποχωρῶντος ἐγγυῶνται, νὰ προπαρασκευάσωσι μητέρας, ἀγαθὰς, δυναμένας, νὰ ἐμπνεύσωσιν εἰς τὰς ἀπαλὰς καρδίας τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀγάπην τῆς πατρίδος.

Εὐτυχῆσαντος ἤδη τοῦ ὑπουργείου τῆς Παιδείας, ἵνα διευθύνηται ὑπὸ ἀνδρὸς ὄντος ἐξόχου καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογουμένου ὡς ἐναρέτου καὶ εὐγενοῦς, δικαίως τὸ κοινὸν εὐελπίζεται ὅτι πρὸς ἄλλα κακῶς ἔχοντα διδασκαλικά, ὡς εἶναι ἢ μέχρι τοῦδε παραγκώνισις τῶν ἀρχαίων καὶ ἱκανῶν διδασκάλων, αἰ συνεχεῖς καὶ ἀσύμφοροι μεταθέσεις, αἰ ἐπεμβάσεις τῶν βουλευτῶν καὶ δημάρχων ἐπὶ τῶν διορισμῶν καὶ μεταθέσεων τῶν διδασκάλων, ἢ κατὰχρησις τῶν κληροδοτημάτων ἐπὶ τῆς ὑποτροφίας, διδομένης εἰς τὰ τῶν πλουσίων τέκνα μᾶλλον ἢ πρὸς τὰ τῶν ἐχόντων τὰ προσόντα τῆς ὑποτροφίας, ἐπὶ τῶν ὁποίων βεβαίως ὁ κύριος ὑπουργός, θὰ θέσῃ χεῖρα ἰαματικὴν, θέλει ἐπιστήσῃ συνάμα τὴν πατρικὴν προσοχὴν του, ἵνα θεραπεύσῃ καὶ τὸ ἐξῆς ἀτόπημα· ὁ ἱερὸς ἡμῶν κληρὸς, ὅστις ἀναντιβῆρῆτος σήμερον ζῆ πολὺ ἀνετώτερα τῶν λαϊκῶν διὰ τοῦ ἐπιτραχηλίου καὶ ἰδίως οἱ ἱερομόναχοι, οἱ κατὰ τὸν προορισμὸν τῶν ὀφείλοντες νὰ ζῶσιν εἰς μονὰς ὑπὲρ τῆς ψυχικῆς τῶν σωτηρίας, καταχρώμενοι τοῦ προορισμοῦ τῶν, ἐμπλέκονται εἰς τὰ βιωτικά καὶ τὸ χεῖριστον ὅτι τοῖς δίδονται καὶ θέσεις διδασκαλικαὶ καὶ μάλιστα ἐν τοῖς δημοτικῶς σχολείοις, δι' οὗ οὐ μόνον ὑστεροῦσι τοῦ ἄρτου τοῦς δημοδιδασκάλους, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον ὡς προείπον, τοῦ προωρισμοῦ τῶν πράττουσιν, ἐρχόμενοι εἰς συνάφειαν περισσοτέραν μὲ τὴν κοινωνίαν, πράγμα, ὅπερ πολὺ λάκις ἔδωκε καὶ δίδει ἀφορμὰς μυρίας, ἵνα ἀφαιρέσωμεν τὸ σέβας ἐκ τοῦ ἱεροῦ τούτου τάγματος, δι' οὗ προσεγγίζομεν εἰς τὸν ὕψιστον ἐν ᾧ καὶ ἄλλως πῶς οἱ ἱερεῖς ἢ οἱ ἱερομόναχοι καθίστανται ἐγκληματῖαι εἰς τὸ κοινόν, διότι παραμελοῦσι συχνότατα, διδάσκαλοι ὄντες, καὶ τὰ δι-

δασκαλικά των καθήκοντα, ὡς ἐκ τῆς υποχρεώσεώς των πρὸς τὰ θρησκευτικά· καὶ προσφυῶς δύναται τις νὰ εἴπῃ περὶ αὐτῶν τὸ κοινὸν λόγιον «ἡ παπᾶς παπᾶς ἢ ζευγᾶς ζευγᾶς.» Ὅθεν ὁ πολυμαθὴς καὶ πολιτικὸς ἡμῶν ὑπουργὸς ἐννοεῖ ἤδη ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος τούτου, ὅπως λάβῃ τὴν ἀπαιτουμένην πρόνοιαν, ἵνα τοῦ λοιποῦ αἱ διδασκαλικάι θέσεις αἱ τε δημόσιαι καὶ ἰδιωτικάι ἀφειῶσιν εἰς τοὺς μὴ ἔχοντας ἰσρὸν σχῆμα διδασκάλους, καθόσον πλείστοι ἐξ αὐτῶν μένουσιν ἄνευ θέσεων καὶ πειναλέοι ὡς μὴ ἔχοντες ἄλλον πόρον ζωῆς· οἱ δὲ ἔχοντες ἐκ τοῦ ἰσροῦ κλήρου συστηματικὴν παιδείαν εἰς τὰ τῆς θεολογίας, ἵνα μὴ μένωσι καὶ οὗτοι ἀλυσιτελεῖς εἰς τὴν κοινωνίαν, ἃς διορίζονται καταλλήλως τοῦ σχήματός των ἰσροκέρυκας οὐ μόνον κατὰ νομοὺς καὶ ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ πόλεις, ἐπειδὴ μεγίστη καὶ πρὸς τοῦτο ὑπάρχει ἀνάγκη, τοῦ λαοῦ ἐκκλίνοντος καθ' ἑκάστην ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν θρησκείας.

Ἐν Κυπαραρυσσίᾳ τῆ 26 Ἰουλίου 1878.

Ὁ δημόδιδ. Κυπαραρυσσίας

ΔΗΜ. ΧΡΗΣΤΟΔΟΥΛΟΥ.

Γνώμη τοῦ ἐταίρου κ. Κ. Κανελλοπούλου.

Πρὸς τὸν κύριον Πρόεδρον τοῦ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλικοῦ Συλλόγου.

Κύριε Πρόεδρε,

Ἄργα λαθὼν γινώσκω τῶν ἐν τῷ παρόντι, ἔτει ζητημάτων, σπεύδω νὰ υποβάλω εἰς τὴν κρίσιν τοῦ σοφοῦ ὑμῶν καὶ πεφωτισμένου Διοικ. Συμβουλίου τὴν ταπεινὴν μου γνώμην περὶ αὐτῶν.

Θὰ προσπαθῆσω ὀλίγα νὰ εἴπω, διότι οὔτε τὰς ἀπαιτουμένας δυνάμεις κέκτημαι οὔτε τὸν ἀρμόδιον καιρὸν ἔχω, καὶ διότι φοβοῦμαι μήπως μακρογῶν, κουράσω ὑμᾶς.

Περὶ ὅλων τῶν ζητημάτων δὲν ἀποφαίνομαι εἰμὴ μόνον περὶ τοῦ δευτέρου, τετάρτου καὶ πέμπτου, ἀφίνω δὲ τὰ λοιπὰ εἰς ἄλλους ἱκανωτέρους ἑμοῦ.

Καὶ λοιπὸν ἐπὶ τοῦ δευτέρου

Ἐκπληροῦντας τὸ καθῆκόν των διδασκάλους ἔχομεν πολλούς· α) διότι ἔδωκαν ἕρκον, β) διότι θέλουσι νὰ διατρέψωσι ἑαυτοὺς καὶ τὰς οἰκογε-

νείας των, γ) διότι ἔχουσιν οἱ πλείστοι τέκνα καὶ φροντίζουσι περὶ τοῦ μέλλοντος αὐτῶν.

Ἄλλὰ, δυστυχῶς, ἔχομεν καὶ πολλοὺς ὀλιγοῦντας τῶν καθηκόντων αὐτῶν.

Ἵπηρετῶ, κύριε Πρόεδρε, ὅλα δεκαοκτὼ ἔτη, καὶ ἂν ἤθελονσας ἀναφέρει παραδείγματα διδασκάλων ἀμελῶν, τοὺς ὁποίους εἰς διάφορα μέρη ἀπήντησα, ἤθελον χρειασθῆ ὀλόκληρον τόμον νὰ γράψω, ἄλλως τε ὅλοι τὰ γνωρίζομεν.

Νομίζω ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκπληροῖ τὸ καθῆκόν του καὶ ἐμμένει, εἰς αὐτὸ ὅταν βλέπῃ τιμωρούμενον τὸν παραβαίνοντα αὐτό, καὶ ἀμειβόμενον τὸν φυλάσσοντα. Γνωρίζω κατὰ τὸν νομὸν εἰς τὸν ὅποιον διατελῶ ὡς δημοδιδάσκαλος, δύο συναδέλφους, ὑπηρετοῦντας εἰς τὸ αὐτὸ σχολεῖον, ὧν ὁ ἕτερος ἰσρωμένος. Οἱ διορίσαντες αὐτοὺς εἶχον βεβαίως ὑπ' ὄψιν ἐκεῖνο τὸ ὅποιον λέγουσιν οἱ Γάλλοι *Deux tits volent mieux qu' une*· ἀλλ' ὅμως οὐδέτερος τούτων *εὐκαιρεῖ* εἰς ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός του.

Ἦδη ἐτιμωρήθησαν οἱ διδάσκαλοι ἐκεῖνοι; ἐπεπλήχθησαν; ἢ τοῦλάχιστον ἠρωτήθησαν διὰ τί φέρονται τοιουτοτρόπως; διόλου· διότι καὶ εἰς τὰς Πάτρας ἔχουσι τὸν προστάτην των καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ οἱ χωρικοὶ γνωρίζοντες ὅτι δὲν θὰ εἰσακουσθῶσιν οὐδὲν πράττουσι πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ· ὥστε τὸ «ἀγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα» οὐδόπως ὠφέλησε τὸ σχολεῖον ἐκεῖνο.

Ἄς μοι συγχωρηθῆ νὰ κάμω καὶ ἄλλην παρέκβασιν. Ὁ κ. Χρηστόπουλος ἂν καὶ ἐμόχθησεν ὑπὲρ τῆς κατωτέρας ἐκπαιδεύσεως, ἂν καὶ ἔγραψε καὶ ὠδήγησε τοὺς διδασκάλους, ὅμως ἐδέσμευσεν αὐτοὺς, καὶ ἤδη ἂν ὁ διδάσκαλος ραπίση μαθητὴν του ἀμέσως καταγγέλλεται ὑπὸ κακεντρεχῶν μάλλον ἢ δικαίων γονέων.

Ἐχρημάτισα διδάσκαλος εἰς ἓν σχολεῖον τῆς Μασσαλίας γαλλικὸν, διδασκων τὴν ἑλληνικὴν· ἐκεῖ ὅταν ὁ παῖς ἀτακτῆσῃ ὁ διδάσκαλος τῷ λέγει· *baisez la terre*, ἢ *baisez le mur*, ἀναλόγως τῆς ἀταξίας, καὶ ὁ μαθητὴς τοῦτο τὸ νομίζει τὴν μεγαλειτέραν τιμωρίαν, ἢ γράφει τὸνομα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ μαυροπίνακος διὰ νὰ τὸ ἴδῃ ὁ διευθυντὴς ἢ ὁ πατήρ του, ἐὰν ἔλθῃ πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ σχολείου.

Ἐνταῦθα, κύριε Πρόεδρε, θὰ πολυμήσῃ ὁ διδάσκαλος νὰ βάλῃ εἰς ἐνέργειαν μίαν τοιαύτην τιμωρίαν; ἀμέσως ἔγεινε γελοῖος καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς καὶ εἰς ὅλο τὸ χωρίον.

Ῥαπίσας ποτὲ μαθητὴν, κατηγγέλην ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ διέτρεξα τὸν κίνδυνον νὰ φυλακισθῶ.

Σὰς ἐρωτῶ ἤδη, κύριε Πρόεδρε, εἶνε δυνατὸν νὰ εκπληρῶ τὸ καθήκον τοῦ ὀ διδάσκαλος μ' ὄλην τὴν καλὴν θέλησιν τὴν ὁποῖαν ἔχει; ὅταν διὰ ζήλον περὶ τὴν εκπλήρωσιν κινδυνεύει νὰ τιμωρῆται;

Εἰς τὸ δευτέρον ζήτημα παρατηρῶ καὶ ἄλλην ἐρώτησιν. Δύναται ὁ δημοδιδάσκαλος νὰ ἐξασφαλισθῆ ὑπὸ ἐπιτροπείας διοριζόμενος καὶ ἀπολυόμενος προτάσει αὐτῆς;

Μὴ, πρὸς τῶν Μουσῶν, καθιερωθῆ ἐν τοιοῦτον, διότι τότε θὰ ἔχη νὰ προσπίπτῃ ὁ πτωχὸς διδάσκαλος ἐνώπιον πολλῶν ἐνῶ σήμερον, ὑποτίθεται τοῦλάχιστον, ἔχει ἓνα μόνον, τὸν ὑπουργόν. Ἐπειδὴ τί κοστίζει εἰς ἓνα ἐχθρὸν τοῦ διδασκάλου, νὰ παρακαλέσῃ ἐν μέλος τῆς ἐπιτροπείας ὅπως ὁ διδάσκαλος παυθῆ ἢ μετατεθῆ. Καὶ θὰ τὸ προτείνῃ ἐκεῖνο τὸ ἀξιότιμον μέλος εἰς τοὺς συναδέλφους του, καὶ διότι ὁ χωρικός τὴν παράκλησίν του θὰ συνδεύσῃ, καὶ δι' ἄλλου, ἴσως, μέσου, καὶ διότι θὰ τῷ ὑπενθυμῆσθῃ ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ ἔλθῃ ἢ ἐκλογῆ. Γνωρίζομεν δὲ πάντες ὅτι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τὰς διαφόρους ἐπιτροπείας ἀποτελοῦσιν ἄνθρωποι πολιτευόμενοι. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ β'. ζητήματος. Ἦδη μεταβαίνω εἰς τὸ τρίτον.

Τί γράφετε περὶ διδάκτρων; δὲν γνωρίζετε ὅτι ἐὰν ἦνε ὠρισμένα, δὲν πληρώνονται; Περιμένουν οἱ χωρικοὶ νὰ μάθωσιν ἐὰν πρέπει νὰ τελῶσι διδάκτρα ἢ ὄχι; Αὐτοὶ γνωρίζουν ὅτι πρέπει νὰ πληρώνουν καὶ ἀκόμη πόσον. Εἰς πᾶν χωρίον θὰ εὐρίσκεται καὶ τις λογιώτατος ὅστις γνωρίζει ὅτι ὁ νόμος ὀρίζει διδάκτρα ἀπὸ 10 λεπ. ἕως 50 δι' ἕκαστον μῆνα καὶ δι' ἕκαστον μαθητὴν. Λοιπὸν διὰ νὰ ἐξετελίσῃ τὸν διδάσκαλον, τῷ στέλλει εἰς τὸ τέλος τοῦ μηνὸς 10 ἢ 25 λεπτά, καὶ τῷ λέγει: «Ἴδου ἐγὼ εκπληρῶ τὸν νόμον, ἴδου σὲ πληρῶνω ἐκτέλεσον καὶ σὺ αὐτόν, δίδαξε τὸ τέκνον μου». Οἱ λοιποὶ χωρικοὶ τὸν μιμουῦνται. Εἰς τὰ χωρία ὅλοι γνωρίζουν ὅτι δὲν ὑπάρχουσι πολλοὶ μαθηταί, ὥστε ἕκαστος δύναται νὰ φαντασθῆ τί κερδίζει ὁ διδάσκαλος ἀπὸ διδάκτρα. Λοιπὸν ἄς μὴ γίνῃ λόγος περὶ διδάκτρων πλέον, διότι δὲν πληρώνονται.

Ἄντι λοιπὸν τῶν διδάκτρων τί πρέπει νὰ γείνη; νὰ συγχωνευθῆ ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου, τὰ διδάκτρα καὶ τὸ ποσὸν τὸ δι' ἐνοίκιον τῆς κατοικίας αὐτοῦ χορηγούμενον εἰς ἓν. Διότι εἰς πολλοὺς δήμους ὁ διδάσκαλος πληρώνεται διὰ διδάκτρα παρὰ τοῦ δημοτικοῦ ταμείου ἀπ' εὐθείας, καθὼς καὶ διὰ τὸ ἐνοίκιον τῆς κατοικίας, ἀλλὰ μήπως καὶ ὁ τακτικός του μισθὸς δὲν πληρώνεται ἀπὸ τὸ δημοτικὸν ταμεῖον, ἀλλὰ δι' ἄλλης χειρὸς;

Πρὸς τίνα σκοπὸν ὁ ἀτυχὲς διδάσκαλος νὰ μεταβαίνη εἰς τὴν πόλιν δις καὶ τρίς, δὲν εἶνε καλλιώτερον νὰ πηγαίνη ἄπαξ; ὥστε οὔτε εἰς δαπάνας νὰ ὑπόκειται οὔτε ἐκ τῆς σχολῆς ν' ἀπουσιάζῃ; Αὐτὸ, κύριε Πρόεδρε, ἂν εἰτακούωνται παρὰ τῶν ἀρμοδίων τὰ αἰτήματα τοῦ Συλλόγου, ὥσπερ δὲν ἀμφιβάλλω, νὰ μὴν ἀμεληθῆ, διότι καὶ οἱ ἀμελεῖς τῶν διδασκάλων δὲν θὰ ἔχωσι λόγους ἀπουσιῶν καὶ οἱ ἐπιμελεῖς δὲν θὰ δαπανῶσι καθήμενοι, εἰς τὰς πόλεις, καὶ συγχρόνως ὁ διδάσκαλος ἐν γένει θὰ ἔχη κάποια ἀξιοπρέπειαν ἢ δὲν γνωρίζομεν τὸ «πενία ἄνδρα ταπεινοῖ»; Ἀφοῦ τὸ γνωρίζομεν ἄς φροντίσωμεν νὰ τὸ διορθώσωμεν, ἄλλως δὲ ἄς μὴ λέγωμεν ὡς ἀπὸ ἔδρας, οἱ διδάσκαλοι ἐξετελείσθησαν.

Πολλὰ πρέπει νὰ ἦνε τὰ δικαιώματα τῶν λαβόντων πτυχίον ἐκ τοῦ διαλυθέντος διδασκαλείου. Διότι ἐπὶ τούτῳ, ὅπως χρησιμεύσωσιν ὡς διδάσκαλοι καὶ παιδαγωγοὶ τοῦ ἔθνους, ἐπὶ δύο καὶ τρία ἔτη ἦσαν κεκλεισμένοι καὶ ἐπιτηρούμενοι ὑπὸ ἀστυροῦ ἐπιτηρητοῦ, διδασκόμενοι τὰς ἀπαιτούμενας πρὸς τοῦτο γνώσεις ὑπὸ εὐμεθόδων καὶ σοφῶν καθηγητῶν. Δὲν πρέπει ν' ἀτιμάσωμεν τοὺς γεγρακότας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν σεβαστοὺς διδασκάλους, διότι εἰς τούτους ἐκτὸς τῆς εὐγνωμοσύνης τὴν ὁποῖαν ὀφείλει νὰ ἔχη ἡ κοινωνία ἀρμύζουσι καὶ ἄλλα δικαιώματα καὶ τοιαῦτα ἄτινα καὶ ἄλλους νεωτέρους νὰ προτρέψωσιν εἰς μίμησιν, διότι ἐννοεῖται εἰς τοὺς καλλιωτέρους καὶ μάλλον συναισθανομένους τὸ καθήκον των θὰ ἐπιδαψιλεύονται τοιαῦτα, καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι θὰ ἐμμένωσιν εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τοῦ καθήκοντος τὴν ὁποῖαν διὰ τῶν γνώσεών των καὶ τῆς πείρας ἐχάραξαν. Νομίζω λοιπὸν ὅτι ἂν αὐξάνηται ὁ μισθὸς τοῦ διδασκάλου κατὰ ἑστίαν, ἂν προβιβάζεται εἰς καλλιώτερον σχολεῖον, ἂν λαμβάνῃ σύνταξιν, ὅτε ἀποχωρεῖ τῆς ὑπηρεσίας, ἴσῃν μὲ τὸν τελευταῖον μισθὸν του, καὶ ἂν ἐκπαιδεύηται, δημοσίᾳ δαπάνῃ ἐν τῶν τέκνων του τοῦλάχιστον θὰ ἦτον μικρὰ ἀλλ' ἀρκετὴ ἀμοιβὴ εἰς τοὺς τοιοῦτους διδασκάλους.

Ταῦτα, κύριε Πρόεδρε, λέγων δὲν νομίζω ὅτι αὐτὰ καὶ μόνα θὰ ἦνε ἐπαρκῆ καὶ ἀντάξια πρὸς τοὺς κόπους τῶν πτωχῶν μου συναδέλφων, ἴσως ἄλλοι κρείττονος ἐμοῦ ἔχουσιν ἄλλας ἰδέας τὰς ὁποίας βεβαίως θὰ ὑποβάλωσιν. Εὐχομαι δὲ μόνον νὰ ἐπέλθῃ θεραπεία τις πρὸς τοὺς λειτουργοὺς τῆς κατωτέρας παιδείας καὶ ἄς ἐπέλθῃ καὶ ἀπὸ τὸν ἐλάχιστον.

Περαιῶν τὴν παρουσίαν μου λέγω ὅτι ταῦτα ἠδυνάμην νὰ γράψω ὡς πρὸς τὰ τρία ἀνωτέρω ζητήματα. Εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι πολλοὶ ἄλλοι ἀξότιμοι ἑταῖροι, ἐμπειρότεροι περὶ τὰ τοιαῦτα ἔγραψαν καὶ διετύπωσαν τὰς ἰδέας των πειστικώτερον, καὶ περὶ αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν ζητημάτων. Ἄλλ' οὐδεὶς φθόνος, τοῦτο μόνον εὐχομαι καὶ ἔστω μάρτυς μου ὁ Κύριος,

νά δυνηθῆ ὁ Σύλλογος νά πείσῃ τοὺς ἀρμοδίους, ὥστε νά τίθεται εἰς ἐνέργειαν ὅσα λέγονται ἢ γράφονται. ἐὰν ἀποδειχθῶσι διὰ τῶν συζητήσεων ἄξια νά τεθῶσι, διότι ἄλλως χάνομεν καὶ τοὺς λόγους καὶ τὸν καιρὸν συζητοῦντας καὶ γράφοντες ταῦτα.

Ἵποσημιοῦμαι, κύριε Πρόεδρε, μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Ἐν Μηντιλογλίῳ τῶν Πατρῶν τὴν 20 Ἰουλίου 1878.

Ὁ ἐλάχιστος τῶν ἐταίρων
Κ. ΚΑΝΒΛΛΟΠΟΥΛΟΣ.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Ὁ περιώνυμος τοῦ Πλάτωνος μεταφραστῆς κ. Iowett ἐκδίδωσι μετ' οὐ πολὺ μετάφρασιν τοῦ Θουκυδίδου εἰς τέσσαρας τόμους, ὧν ὁ πρῶτος θὰ περιέχει εἰσαγωγὴν, ὁ δεῦτερος καὶ ὁ τρίτος τὴν κυρίως μετάφρασιν καὶ ὁ τέταρτος τὰς σημειώσεις.

— Ὁ νέος κ. Ἰωάννης Ἀρσένης ἀγγέλλει τὴν ἐκδοσιν Συλλογῆς Βιογραφιῶν τῶν νεωτέρων ἀξιολογωτέρων Γάλλων ποιητῶν καὶ συγγραφέων Ἑλλήνων τῇ συμπράξῃ διαφόρων λογίων, εἰς τεύχη μικρὰ ἐκ δύο τυπογραφικῶν φύλλων συγγεμένον ἐκάστου. Τὸ ἀ. φυλλάδιον ἐκδοθήσεται εἰς τὸ τέλος τοῦ μηνὸς Αὐγούστου.

ΔΩΡΕΑΙ ΒΙΒΑΙΩΝ

Ἵπὲρ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου.

Ὁ καθηγητῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Ν. Κοτζιάς τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἐταίρου τοῦ Συλλόγου κ. Δημητρίου Μιχαήλου ἐξεπλήρωσε τὴν ἡν πρὸ καιροῦ εἶχομεν ἀναγγεῖλαι δωρεάν τῆς πεντατόμου καὶ σπουδαιστάτης συγγραφῆς τοῦ μαθήματος ὅπερ ἀπὸ τριακονταετίας ἤδη διδάσκει ἀπὸ καθέδρας τὴν «Ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας» ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Εἶνε παντὸς ἐπαίνου ἀνώτεροι οἱ συντελοῦντες εἰς καταρτισμὸν βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου, ἥτις ἔσται προωρισμένη νά ἀναπληρώσῃ μέγα κενὸν εἰς τοὺς θέλοντας νά συμβουλευθῶνται συγγράμματα διδασκάλου καὶ καθηγητᾶς καὶ μὴ δυναμένους νά μεταβαίνωσιν εἰς τὴν Ἐθνικὴν βιβλιοθήκην. Πολλαπλασιάζων τις βιβλιοθήκας

ἔστιν ἴσον τῷ πολλαπλασιάζειν τὰς λυχνίας ἐν τῷ σκότει. Πάντοτε καὶ παντοῦ θέλει διαχυθῆ πλείοτερον φῶς.

Ἐπίσης κατ' αὐτὰς προσήνεγκεν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Συλλόγου ἐν ἀντίτυπον τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθείσης μεταφράσεως τοῦ «Βιβλίου τῶν γονέων» περὶ τῆς κατ' εἶκον ἀνατροφῆς τῶν παιδῶν τοῦ Karl Opell ὁ καθηγητῆς τοῦ Α'. γυμνασίου καὶ τοῦ Ἀρσακείου κ. Χαρίσης Πούλιος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

ΜΕΓΑΛΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝ. ΓΛΩΣΣΗΣ

ΥΠΟ ΤΟΥ

ΔΙΔ. ΡΑΦΑΗΛ ΚΥΝΕΡΟΥ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Ἐκδίδεται νῦν ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ μεταγλωττισθεῖσα

ὑπὸ

ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΣΤΑΘΑΚΗ.

Καθηγητοῦ τοῦ Β'. Γυμνασίου.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Τμήμα πρῶτον.

Οὐδεὶς τῶν διδασκάλων ἠγνόει τὸν Ῥαφαὴλ Κύνερρον τὰ γραμματικά του ἔργα εἰς πάντα περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀσχολούμενον ἐθεωροῦντο ὡς ἀπαραίτητον βόθημα, εἰς τὰς πλείστας δὲ τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν εἶχον μεταγλωττισθῆ αἱ σπουδαῖαι μελέται τοῦ γερμανοῦ συγγραφέως. Ἄλλ' ἐν Ἑλλάδι, ἐνθα καὶ οἱ περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀσχολούμενοι ὀλίγοι καὶ οἱ φιλομαθεῖς ὀλίγιστοι, καὶ τῆς Κυβερνήσεως ἡ ἀρωγὴ ἐλάχιστη δὲν ἦτο εὐκολος βεβαίως ἡ μετάφρασις

ἔργου ἀπαιτούντος καὶ χρόνον πολὺν καὶ δαπάνην οὐ σμικράν. Ὁ καθηγητὴς τοῦ Β'. Γυμνασίου κ. Βύστ. Σταθάκης πάντα ταῦτα ἐν δευτέρῳ λόγῳ ποιούμενος καὶ εἰς τὴν ὠφέλειαν μόνον τῶν δημοσίων ἀποβλέπων ἐπεχείρησε τὴν μετάφρασιν τοῦ ἔργου ἀρξάμενός ἀπὸ τοῦ συντακτικοῦ καὶ ἐξέδωκεν ἤδη τύποις τὰ α'. αὐτοῦ τεύχος ἐξ ὀκτὼ τυπογραφικῶν φύλλων, ὅπερ σαφῶς καὶ πιστῶς παρέχει τὰς ἐννοίας τοῦ συγγραφέως.

Ἐλπίζεται ὅτι πάντες οἱ διδάσκαλοι καὶ λοιποὶ λόγοι θέλουσι συνδράμει τὸν μεταφραστὴν, ὅπως μὴ διακόψῃ ἔργον ὠφελιμώτατον εἰς τοὺς περὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀσχολουμένους.

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗΣ

ὑπὸ

ΠΕΡΙΚΛΑΕΟΥΣ ΙΑΣΕΜΙΔΟΥ

Καθηγητοῦ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ.

Τὸ μεθοδικῶς συντεταγμένον τοῦτο συντακτικὸν τοῦ κυρίου Ἰασεμίδου συνίσταται τοῖς κ. Διδασκάλοις.

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ

ἦτοι πρακτικὸς ὁδηγὸς πρὸς τὴν κατ' οἶκον ἀνατροφὴν τῶν παιδῶν ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἀπὸ τῆς πρώτης ἡλικίας μέχρι τῆς ἐνηλικιότητος

ἐκ τοῦ γερμανικοῦ

ὑπὸ

ΧΑΡΙΣΗ ΠΟΥΛΙΟΥ

καθηγητοῦ ἐν τῷ Α'. γυμνασίῳ καὶ τῷ Ἀρσακείῳ.